

Pedagogische kwaliteit
van buitenschoolse
opvang in Nederland

MARIANNE BOOGAARD

MAARTJE VAN DAALEN-KAPTEIJNS

Pedagogische kwaliteit van
buitenschoolse opvang
in Nederland

MARIANNE BOOGAARD

MAARTJE VAN DAALEN-KAPTEIJNS

Pedagogische kwaliteit van
buitenschoolse opvang
in Nederland

Eindrapportage landelijke peiling 2011

MARIANNE BOOGAARD

MAARTJE VAN DAALEN-KAPTEIJNS

M.M.V.

CHARLES FELIX

ANNA HEURTER

JAAP ROELEVELD

RUBEN FUKKINK

CIP-gegevens KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Boogaard, M., Daalen-Kaptejns, M.M. van.

Met medewerking van Felix, C., Heurter, A.M.H., Roeleveld, J., Fukkink, R.

Pedagogische kwaliteit van buitenschoolse opvang in Nederland.

Amsterdam: Kohnstamm Instituut.

(Rapport 879, projectnummer 40489)

ISBN 978-90-6813-941-9

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

Uitgave en verspreiding:

Kohnstamm Instituut

Plantage Muidersgracht 24, Postbus 94208, 1090 GE Amsterdam

Tel.: 020-525 1226

www.kohnstamminstituut.uva.nl

Dataverwerking: Elion.nl

© Copyright Kohnstamm Instituut, 2012

Inhoudsopgave

Voorwoord	1
1 Aanleiding en onderzoeksvragen	5
1.1 Achtergrond	5
1.2 Doelstelling en onderzoeksvragen	7
1.3 Leeswijzer	8
2 Theoretisch kader: Wat is meetbare pedagogische kwaliteit van buitenschoolse opvang?	9
2.1 Vier pedagogische basisdoelen voor de kinderopvang	9
2.2 De leefomgeving	10
2.3 Interactievaardigheden van pedagogisch medewerkers	12
3 Werkwijze: Meetinstrumenten en dataverzameling	15
3.1 Meetinstrumenten	15
3.2 Steekproeftrekking en werving bso's	30
3.3 Werving en training van beoordelaars/observatoren	32
3.4 Dataverzameling	33
3.5 Verwerking van de data	34
3.6 Data-analyse	34
4 Resultaten, deel 1: Representativiteit, respons en de kwaliteit van de metingen	35
4.1 Representativiteit van de steekproef	35
4.2 Achtergrondgegevens over de bso's	40
4.3 Respons van ouders, kinderen en pedagogisch medewerkers	44
4.4 Kwaliteit van de metingen	51

5	Resultaten, deel 2: Pedagogische kwaliteit van buitenschoolse opvang	57
5.1	Oordelen van direct betrokkenen zelf	57
5.2.	Externe beoordelingen	67
6	Samenvatting en conclusies	83
	Literatuur	91
	Bijlagen	95
	Bijlage 1	95
	Bijlage 2	96
	Recent uitgegeven rapporten Kohnstamm Instituut	97

Voorwoord

Voor u ligt het rapport over de landelijke peiling van de pedagogische kwaliteit van de buitenschoolse opvang in Nederland, zoals die in 2011 is uitgevoerd. Deze peiling is een vervolg op twee eerdere onderzoeken: een inventarisatie van alle pedagogische kwaliteiten die door diverse groepen betrokkenen van belang werden gevonden; en de ontwikkeling en validering van een meetinstrument voor die pedagogische kwaliteiten.

Tegelijkertijd met deze peiling is een veldinstrument ontwikkeld: De Kwaliteitsmonitor BSO¹, waarmee bso-organisaties en -locaties de eigen pedagogische kwaliteit kunnen bewaken en borgen.

Aan de uitvoering van dit onderzoek, zowel de peiling als de ontwikkeling van de monitor, hebben veel partijen meegewerkt die we graag hartelijk danken voor hun bijdrage.

Om te beginnen bedanken we de directie Kinderopvang van het Ministerie van SZW die subsidie heeft gegeven voor het onderzoek. Bij de start van het project heeft Fokko Kool binnen deze directie, toen nog ondergebracht bij het Ministerie van OCW, ons goede adviezen gegeven. Voorts hebben we gedurende het hele ontwikkeltraject veel steun gekregen van Alice van Gent, beleidsmedewerker van de Directie Kinderopvang bij het Ministerie van SZW. We zijn haar erkentelijk voor haar grote betrokkenheid en waardevolle inbreng en voor de gastvrijheid die zij bood als voorzitter van de klankbordgroep voor dit project.

¹ De Kwaliteitsmonitor BSO verschijnt in het najaar van 2012 bij uitgeverij SWP.

Ook de leden van onze klankbordgroep bedanken we graag voor hun enthousiasme en voor hun opbouwende en kritische commentaar tijdens de ontwikkeling van de instrumenten, en tijdens de besprekingen van de eerste resultaten en de concept-rapportage. Dankzij hen is het onderzoek, dat gebaseerd is op wetenschappelijke uitgangspunten, goed afgestemd geraakt en gebleven op de praktijk van de buitenschoolse opvang. De leden brachten kennis en veldervaring in, met steeds voldoende afstand van de eigen praktijk om juist die ook objectief te willen bezien. De klankbordgroep werd gevormd door: Marieke Bendeler, Carola Bodenstaff, Ileen Purperhart, Lex Staal en Sander Olsthoorn (Brancheorganisatie Kinderopvang); Heleen de Haan en Suzanne Plaisier (BOinK); Annemarie de Hulster en Nienke van Rijmenam (Kinderopvang BijDeHand Rotterdam); Femke Kolsteren (GGD Nederland; lid projectteam ondersteuning inspectie kinderopvang); Martijn van der Kroef (KinderRijk Amstelveen); Tineke Linssen (Pedagogenplatform; Korein Eindhoven); Hèlen Reumer (Kindercentrum De Wereldplek Rijswijk); Nynke van der Schaaf (Hanzehogeschool Groningen); en Aimée de Wilde (directie Kinderopvang SZW).

Voorts bedanken we de assistent-onderzoekers: Femke Boon, Eline van der Donk, Evalijn Draijer, Anne Catrien Heijning, Sarin Mak, Daphne Paleari, Heleen van Ravenswaaij en Esther Slot. Zij hebben met grote doortastendheid bezoeken gebracht aan bso's verspreid over het hele land. Ze maakten daarvoor verre reizen, per openbaar vervoer of als het moest met een auto, geleend van hun ouders.

Rozemarijn de Neve danken we voor de snelle en zorgvuldige invoering van alle verzamelde gegevens.

Dan zijn er onze collega's die we veel dank verschuldigd zijn: Charles Felix voor de enorme klus van het maken en bijhouden van alle afspraken, Anna Heurter en Jaap Roeleveld voor de statistische analyses en adviezen, Ruben Fukkink voor de training die hij ons gaf voor het beoordelen van interactievaardigheden van de pedagogisch medewerkers op basis van de videofragmenten.

En last but not least bedanken we allen die gegevens hebben willen leveren voor het onderzoek: de ouders en de kinderen, de locatiemanagers en de pedagogisch medewerkers die vragenlijsten hebben ingevuld; en de bso's die

de onderzoekers en assistent-onderzoekers gastvrij de gelegenheid boden om een hele bso-middag mee te lopen op hun locatie, zodat wij konden observeren en stukjes konden filmen. Zonder hen hadden we dit hele onderzoek niet kunnen uitvoeren. We hopen dat de resultaten ervan bijdragen aan het plezier dat kinderen, ouders en alle medewerkers beleven in de buitenschoolse opvang. Heel hartelijk dank!

Marianne Boogaard en Maartje van Daalen
Juli 2012

1 Aanleiding en onderzoeksvragen

De buitenschoolse opvang in Nederland is een sector die sterk in ontwikkeling is. Met name sinds de invoering van de vernieuwde Wet op het primair onderwijs in 2007 is er sprake van een toename van het aantal kinderen dat de buitenschoolse opvang bezoekt. Daarnaast komt er steeds meer aandacht voor de pedagogische kwaliteit van de buitenschoolse opvang, zowel vanuit de kinderopvangorganisaties zelf als bij de overheid. Zorgen over die kwaliteit vormden bijvoorbeeld de aanleiding voor de motie Koşer Kaya (19 oktober 2006) die de regering verzoekt een onderzoek in te stellen naar de kwaliteit van de buitenschoolse opvang.

1.1 Achtergrond

Mede op voordracht van de Branchevereniging voor ondernemers in de kinderopvang² en de Belangenvereniging van Ouders in de Kinderopvang & Peuterspeelzalen (BOinK) heeft de directie kinderopvang van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid subsidie verstrekt aan het Kohnstamm Instituut voor het uitvoeren van een landelijke peiling van de pedagogische kwaliteit van de buitenschoolse opvang.

De 'landelijke peiling pedagogische kwaliteit buitenschoolse opvang' is een vervolg op twee eerdere projecten die, in aansluiting op de motie Koşer-Kaya (2006) werden uitgevoerd op verzoek van het Ministerie van OCW. Het eerste van deze voorafgaande projecten betrof een brede inventarisatie onder diverse

² Toen nog: De MOgroep Kinderopvang en de Branchevereniging voor ondernemers in de kinderopvang

groepen betrokkenen bij de buitenschoolse opvang, met als doel vast te stellen wat nu de pedagogische kwaliteiten zijn die deskundigen, pedagogisch medewerkers, aanbieders, ouders en kinderen van belang vinden voor goede buitenschoolse opvang. De rapportage van dat onderzoek is verschenen in 2008 met de titel 'Chillen, skaten, gamen. Opvattingen over kwalitatief goede buitenschoolse opvang in Nederland' (Boogaard, Fukkink & Felix, 2008). In het tweede project werd een meetinstrument ontwikkeld waarmee de pedagogische kwaliteit van buitenschoolse opvang in beeld kan worden gebracht. De basis voor dat meetinstrument wordt gevormd door het theoretisch model dat ten grondslag ligt aan de Wet kinderopvang, in combinatie met de criteria zoals ze uit het inventarisatieonderzoek naar voren kwamen (Boogaard & Fukkink, 2009). Met dit instrument was het vervolgens mogelijk een landelijke peiling uit te voeren die de pedagogische kwaliteit van de buitenschoolse opvang in Nederland in kaart brengt. Over die peiling gaat deze rapportage. Naast de uitvoering van deze peiling is een Kwaliteitsmonitor BSO ontwikkeld waarmee individuele locaties (of organisaties) voor buitenschoolse opvang zelf hun pedagogische kwaliteit(en) kunnen evalueren. Beide projecten samen sluiten aan op de wens van zowel de landelijke overheid als de kinderopvangbranche zelf, om meer zicht te krijgen op de pedagogische kwaliteit van de buitenschoolse opvang in Nederland.

Veelgestelde vragen over de kwaliteit van buitenschoolse opvang zijn bijvoorbeeld: hebben pedagogisch medewerkers in hun opleiding voldoende vaardigheden meegekregen voor het begeleiden van (groepen) kinderen in de leeftijd van 4 tot 13 jaar? Biedt de buitenschoolse opvang voldoende uitdaging in activiteiten voor kinderen van verschillende leeftijdsgroepen? Is er sprake van adequate pedagogische coaching van de pedagogisch medewerkers? Zijn de ruimtes geschikt en veilig ingericht? Hoe is het gesteld met de groepssamenstelling in de bso's?

Er is bovendien sprake van verandering in de visie op de buitenschoolse opvang. Waar vroeger het accent lag op 'opvang zoals thuis', komt er in de buitenschoolse opvang een sterkere nadruk op vrije tijdsbesteding van kinderen. Zeker voor kinderen van 8 jaar en ouder betekent deze ontwikkeling dat ook een aanbod aan culturele of sportactiviteiten tot het terrein van de buitenschoolse opvang gaat behoren. Daarmee wordt vervolgens voor de buitenschoolse opvang de organisatorische afstemming met scholen en aanbieders van vrijetijdsactiviteiten steeds belangrijker kwaliteitsaspect. Op

welke manier deze maatschappelijke wensen en veranderingen uiteindelijk vorm zullen krijgen is nu nog niet precies te voorspellen. Wel is duidelijk dat de sector een groei doormaakt als het gaat om professionalisering. Bij die groei past ook de wens inzicht te krijgen in de eigen pedagogische kwaliteit, en in wat daaraan wellicht nog verbeterd kan worden.

1.2 Doelstelling en onderzoeksvragen

De hoofddoelstelling van het project 'Pedagogische kwaliteit van de buitenschoolse opvang in Nederland' spreekt al uit de naamgeving: inzicht geven in, en eventueel bijdragen aan verbetering van de pedagogische kwaliteit van buitenschoolse opvang zoals die in Nederland momenteel wordt aangeboden. Van daaruit kunnen vervolgens normatieve vragen worden gesteld: op welke punten is die kwaliteit in orde, op welke punten zijn verbeteringen nodig, wenselijk of mogelijk?

In aansluiting op het convenant kwaliteit kinderopvang is zowel gekeken naar de *structureel-organisatorische aspecten* van kwaliteit (zoals groepssamenstelling, ruimte en inrichting, dagindeling, spelmaterialen en activiteitsaanbod, pedagogisch beleid, teamontwikkeling en samenwerking met ouders en scholen) als naar de *proceskwaliteit* die zichtbaar is in de interacties tussen pedagogisch medewerkers en kinderen en in het leidinggeven aan de groep.

De kernvraag van het onderzoek was:

Hoe is de pedagogische kwaliteit van de buitenschoolse opvang in Nederland?

Met als subvragen:

- Hoe is de kwaliteit van de interacties tussen pedagogisch medewerkers en kinderen?
- Hoe is de organisatorische kwaliteit van de buitenschoolse opvang?
- Hoe ervaren pedagogisch medewerkers, kinderen en ouders de pedagogische kwaliteit van de buitenschoolse opvang?

Meegenomen zijn ook enkele extra vragen:

- Zijn er verschillen in pedagogische kwaliteit bij vergelijking van de 'korte' en de 'lange' bso-middagen?

- Zijn er verschillen in pedagogische kwaliteit tussen bso-locaties in de grote steden en daarbuiten?
- Zijn er verschillen in pedagogische kwaliteit tussen bso's met horizontale en bso's met verticale groepen?

Er zijn nog enkele andere interessante subvragen te stellen, bijvoorbeeld over verschillen in pedagogische kwaliteit tussen 'gewone' bso's en bso's met een specifiekere invulling zoals: sport-, natuur- en andere thema-bso's, bso's die functioneren binnen een brede school, of inclusieve bso's. Deze vragen zijn in deze -eerste- landelijke peiling echter niet meegenomen, onder andere omdat dit soort gegevens niet landelijk wordt geregistreerd, wat het trekken van een gestratificeerde steekproef onmogelijk maakte. Doel was in dit geval een landelijk beeld te schetsen van 'de buitenschoolse opvang' op basis van een representatieve steekproef over het totaal van alle buitenschoolse opvanglocaties in Nederland. Dat houdt in dat de locaties met een meer specifieke visie wél voorkomen in de steekproef, maar niet in voldoende mate om vervolgens subgroepen te onderscheiden die voldoende groot zijn voor het maken van vergelijkingen.

1.3 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 gaan we eerst in op het theoretisch kader dat ten grondslag ligt aan het gebruikte instrumentarium. Voor een goede interpretatie van de uitkomsten van de uitgevoerde landelijke peiling is het immers relevant vooraf te bepalen wat precies wordt verstaan onder 'goede pedagogische kwaliteit.' Vervolgens bespreken we in hoofdstuk 3 de dataverzameling, inclusief de werving en selectie van de beoordelaars, en de locaties die hebben deelgenomen aan de kwaliteitsmeting. Hoofdstuk 4 bevat een overzicht van de representativiteit van de steekproef, de respons en de kwaliteit van de uitgevoerde metingen. In hoofdstuk 5 bespreken we de resultaten. Hoofdstuk 6 tot slot bevat de samenvatting en conclusies over de pedagogische kwaliteit van de in Nederland geboden buitenschoolse opvang, aangevuld met enkele aanbevelingen voor beleid en praktijk.

2 Theoretisch kader: Wat is meetbare pedagogische kwaliteit van buitenschoolse opvang?

Buitenschoolse opvang in Nederland is historisch gezien voortgekomen uit de kinderopvang voor 0 tot 4 jarigen. Kinderen die naar de basisschool gingen, bleven ongeveer tot hun 6^e jaar ook 's middags nog gebruik maken van diezelfde kinderopvang. Lange tijd was de visie op buitenschoolse opvang samen te vatten in twee woorden: 'zoals thuis' met een kopje thee en een gesprekje over de belevenissen tijdens de schooldag en daarna spelen. Sinds de jaren negentig is er echter sprake van een enorme groei van de deelname van kinderen aan buitenschoolse opvang. Daarmee is er als vanzelf meer aandacht gekomen voor de vraag: welke pedagogische kwaliteiten beschouwen overheid, aanbieders, pedagogisch medewerkers, ouders en kinderen als kernwaarden van de buitenschoolse opvang?

2.1 Vier pedagogische basisdoelen voor de kinderopvang

Goede kinderopvang is kinderopvang die "kinderen veiligheid biedt, hun persoonlijke en sociale competentie bevordert, en hen -liefst in samenspraak met de ouders- regels, normen en waarden bijbrengt," stelt Riksen-Walraven (2004, p.105). De vier pedagogische basisdoelen die zij hier noemt, staan in de Memorie van Toelichting bij de Wet Kinderopvang (2005). Rechtstreeks meten in hoeverre kinderen zich veilig voelen, en in welke mate zij hun persoonlijke en sociale competenties ontwikkelen, of waarden en normen meekrijgen via de buitenschoolse opvang is echter niet mogelijk.

De kwaliteit van het zorg- en opvoedingsproces kan wel in beeld worden gebracht door te kijken naar kenmerken van de opvoeders of

opvoedingssetting. Het gaat dan om kenmerken waarvan aangenomen mag worden dat zij gevolgen hebben voor de beoogde kwaliteit van de verzorging en opvoeding, zoals: de groepsgrootte, het pedagogisch beleid, de opleiding van pedagogisch medewerkers en de inrichting van de ruimte. Riksen-Walraven (2004) heeft een model ontwikkeld dat de samenhang laat zien tussen alle factoren die direct (proceskwaliteit) of indirect (structurele kwaliteit) van invloed zijn op het welbevinden en de ontwikkeling van een kind in een kinderdagverblijf.

De kwaliteit van de opvang zit namelijk "in de feitelijke ervaringen die kinderen opdoen in hun interacties met de sociale en materiële omgeving" (Riksen-Walraven, 2004, p.107).³ In de kinderopvang, en evenzogoed dus in de buitenschoolse opvang, zijn daarvoor vier factoren bepalend: het kind zelf, de pedagogisch medewerkers, de andere kinderen en de materiële omgeving. Al die factoren hangen ook weer met elkaar samen: voldoende ruimte om te rennen en klimmen (materiële omgeving) is gunstig voor de motorische ontwikkeling maar óók voor het zelfvertrouwen van kinderen. Pedagogisch medewerkers die sensitief en responsief zijn, dragen bij aan het welbevinden en gevoel van veiligheid van kinderen. Vanuit zo'n veilige basis zullen kinderen vervolgens met de aanwezige spelmaterialen gaan experimenteren, alleen, of samen met andere kinderen. Wat weer belangrijk is voor de ontwikkeling van bijvoorbeeld hun motorische, cognitieve, creatieve en/of sociale competenties.

2.2 De leefomgeving

De kwaliteit van de buitenschoolse opvang wordt, volgens het theoretische model van Riksen-Walraven, in belangrijke mate bepaald door de interacties die kinderen er hebben met de materiële omgeving en met de andere kinderen. Die interacties zouden zelfs weleens één van de sterke punten van buitenschoolse opvang kunnen zijn. Het is niet zomaar mogelijk dit type interacties te observeren op individueel niveau, per kind. Wél is het mogelijk een aantal kenmerken van de leefomgeving te onderscheiden waarvan bekend is dat ze gunstig zijn omdat ze de kans bevorderen op zulke leerzame interacties met de materiële omgeving en met de andere kinderen. Een doordacht pedagogisch beleid en goed opgeleide pedagogisch medewerkers zijn bijvoorbeeld gunstige

³ Zij baseert zich daarvoor ondermeer op het ontwikkelingsmodel van Bronfenbrenner en Ceci (1994) die de interacties tussen kinderen en hun onmiddellijke omgeving aanwijzen als de plaats waar de feitelijke ontwikkeling van kinderen plaatsvindt.

factoren vanuit dat perspectief. Verder zijn er observeerbare factoren zoals: voldoende speel- en bewegingsruimte, aanbod van interessant speelmateriaal en/of activiteiten voor alle leeftijdsgroepen, duidelijke regels, afspraken en routines, een veilige en plezierige sfeer, die een rol spelen in pedagogische kwaliteit. Ook groeps grootte en de aan- of afwezigheid van voldoende vertrouwde leeftijdgenootjes om mee te spelen zijn van invloed op de (proces)kwaliteit van de feitelijke ervaringen die kinderen opdoen in de opvang. *"Zich bewegen in de ruimte en omgaan met materialen kan een kind alleen doen, maar ook samen met andere kinderen. In die interacties met leeftijdgenoten kunnen kinderen naast hun persoonlijke ook hun sociale competentie ontwikkelen,"* schrijft Riksen-Walraven (2004, p.107). Zij benoemt vier groepskenmerken waarvan uit onderzoek blijkt dat zij van invloed zijn op de kwaliteit van de ervaringen die kinderen opdoen in een kinderdagverblijf: 'leidsterstabiliteit', 'leidster-kindratio', 'groeps grootte' en 'groepsstabiliteit' (ibid., p.114-116). Voor de buitenschoolse opvang in Nederland is dergelijk onderzoek (nog) niet beschikbaar. Toch mogen we ervan uitgegaan dat ook voor 4 tot 13 jarigen nog steeds belangrijk is dat zij elkaar en de groepsleiding voldoende vaak zien om vriendschappen te sluiten en een persoonlijke band op te bouwen. Een voldoende mate van vertrouwdheid en continuïteit in het contact is immers ook voor kinderen in de basisschoolleeftijd voorwaarde voor het kunnen aangaan van positieve interacties met hun leeftijdgenoten en met de pedagogisch medewerkers.

De factoren die Riksen-Walraven benoemt als kenmerkend voor pedagogische kwaliteit van kinderopvang, zijn dezelfde als die gebruikt worden in de meetinstrumenten die in het buitenland worden ingezet om de kwaliteit van buitenschoolse opvang te vast te stellen, zoals bijvoorbeeld de SACERS⁴ in de VS en de -daarop gebaseerde- HUGS⁵ in Duitsland. In de inventarisatiestudie die in 2007-2008 werd uitgevoerd door het Kohnstamm instituut, komen vergelijkbare bepalende kenmerken van pedagogische kwaliteit naar voren. In dat inventarisatieonderzoek is aan een brede groep betrokkenen in Nederland - pedagogen, pedagogisch medewerkers, ouders, kinderen, wetenschappers, opleiders- gevraagd wat volgens hen de kenmerken van pedagogische kwaliteit zijn waaraan buitenschoolse opvang zou moeten voldoen. De hoofdconclusie van deze studie was dat de meest breed gedeelde opvatting luidde: "... dat de

⁴ SACERS staat voor: School-Age Care Environment Rating Scale (Harms, Jacobs & White, 1996).

⁵ HUGS staat voor: Hort-und Ganztagsangebote-Skala (Tietze, Roßbach, Stendel & Wellner, 2007).

belangrijkste doelstelling van de buitenschoolse opvang is 'het bieden van ontspanning' aan de kinderen, naast het 'stimuleren van de sociale ontwikkeling'. Buitenschoolse opvang is vrijetijdsbesteding voor de kinderen, maar tegelijk ook opvoeding die hen uitdaagt zich te ontwikkelen tot initiatiefrijke, zelfstandige en sociale jongeren.” (Boogaard, Fukkink & Felix, 2008, p.97-98) De vijf belangrijkste aandachtspunten voor buitenschoolse opvang met kwaliteit die in deze studie worden genoemd, zijn:

- vrijheid voor kinderen om te kiezen wat, wanneer, met wie te doen
- een uitdagend aanbod van activiteiten en materialen
- speelruimte en inrichting die geschikt zijn voor verschillende leeftijdsgroepen
- competenties van de pedagogisch medewerkers bij het omgaan met en begeleiden en stimuleren van kinderen van verschillende leeftijden en achtergronden
- goede samenwerking met de omgeving zoals basisscholen, sportverenigingen én ouders.

Op basis van deze bronnen -het theoretisch model van Riksen-Walraven, de voorbeeldinstrumenten uit de internationale literatuur, en de meest genoemde pedagogische kwaliteitskenmerken in de eigen inventarisatiestudie- is vervolgens een observatielijst samengesteld. De kwaliteit van dat instrument '*Observatielijst Pedagogische Kwaliteiten BSO*' is in het validiteitsonderzoek nagegaan en vervolgens op enkele punten verbeterd. Het is één van de meetinstrumenten die in deze landelijke peiling van de pedagogische kwaliteit van de buitenschoolse opvang in Nederland is gebruikt. In hoofdstuk 3 gaan we verder in op de onderwerpen in de observatielijst, en de uitvoering van de observaties.

2.3 Interactievaardigheden van pedagogisch medewerkers

Naast de hiervoor besproken structurele kwaliteiten van de leefomgeving (zoals de ruimte, de aanwezigheid van leeftijdgenoten, en het aanbod aan speelmaterialen) zijn het vooral de interacties van kinderen met hun pedagogisch medewerkers die bepalend zijn voor de pedagogische kwaliteit van de geboden opvang. Er is in de Nederlandse context nog maar mondjesmaat onderzoek gedaan in de buitenschoolse opvang. Over de effecten van de kwaliteit van de interacties van pedagogisch medewerkers op

bijvoorbeeld het welbevinden en de ontwikkeling van kinderen in de buitenschoolse opvang is dan ook nog weinig tot niets bekend. Wel is er een lopend promotieonderzoek dat zich specifiek richt op de (kwaliteit van de) interacties tussen leiding en kinderen in de buitenschoolse opvang (Van der Schaaf e.a., 2011 en 2012). Deze studie wordt uitgevoerd vanuit het lectoraat Integraal Jeugdbeleid (Hanzehogeschool Groningen) en het Center for Language and Cognition van de Rijksuniversiteit Groningen. Een eerste pilotonderzoek laat zien dat er mogelijk sprake is van samenhang tussen enerzijds de visie van de bso (aanbodgericht of ontwikkelingsgericht) en anderzijds de aard van de interacties tussen leiding en kinderen en tussen kinderen onderling. *“De kinderen op de aanbodgerichte bso leren gedragsregels en dus gehoorzamen, terwijl de kinderen in de ontwikkelingsgerichte bso leren nadenken over een voorliggend probleem en dus leren redeneren.”* In een volgende fase van dit onderzoek zal worden nagegaan hoe dergelijke verschillen in de aard van interacties samenhangen met wat kinderen leren. (Van der Schaaf, 2011, p.99)

Binnen het NCKO-kwaliteitsmodel voor de kinderopvang (Van IJzendoorn, Tavecchio & Riksen-Walraven, 2004) worden zes interactievaardigheden onderscheiden die kunnen bijdragen aan een goede (proces)kwaliteit. Om de vier pedagogische basisdoelen te kunnen bereiken, moeten pedagogisch medewerkers op al deze zes interactiekenmerken voldoende vaardigheid laten zien. Het gaat dan om:

- sensitieve responsiviteit
- respect voor de autonomie van de kinderen
- structureren en grenzen stellen
- praten en uitleggen
- ontwikkelingsstimulering
- het begeleiden van interacties tussen kinderen

Hoewel deze zes interactievaardigheden in eerste instantie zijn onderscheiden voor de kinderdagopvang, dus voor de leeftijdsgroep van 0-4 jarigen, lijken ze zeker ook relevant voor de pedagogische kwaliteit van buitenschoolse opvang. Bij de eerste drie kenmerken ligt het accent op verzorging en leiding geven, de volgende drie kenmerken zijn meer gericht op het bieden van ontwikkelingskansen, via taal, via het stimuleren van kennis en vaardigheden en via het begeleiden van de sociale relaties tussen kinderen onderling. Alle zes de interactievaardigheden zijn daarom verwerkt in een tweede meetinstrument

dat in de landelijke peiling is ingezet: *'De beoordelingslijst interactievaardigheden bso.'* Ook de opbouw van dit instrument en de werkwijze tijdens de dataverzameling worden in hoofdstuk 3 verder toegelicht.

3 Werkwijze: Meetinstrumenten en dataverzameling

In dit hoofdstuk geven we een overzicht van onze meetinstrumenten en van de wijze waarop de te bezoeken locaties voor buitenschoolse opvang zijn geselecteerd en benaderd. We bespreken verder de voorbereidende training voor degenen die de observaties hebben uitgevoerd en de gegevens die per locatie werden verzameld. Tot slot gaan we in op de aanpak van de analyse van de verzamelde gegevens.

3.1 Meetinstrumenten

Zoals al vermeld is het onderzoeksinstrumentarium ontwikkeld in een eerder project. Een uitgebreidere verantwoording van de constructie en validatie van de gebruikte meetinstrumenten is te vinden in het rapport 'Pedagogische kwaliteiten van buitenschoolse opvang: de ontwikkeling van een meetinstrument' (Boogaard & Fukkink, 2009). Aan dit instrumentarium zijn nog twee vragenlijsten toegevoegd: één voor pedagogisch medewerkers, en één voor locatiemanagers. Schema 1 geeft een overzicht van het complete instrumentarium voor de uitvoering van de landelijke peiling pedagogische kwaliteit van buitenschoolse opvang.

Schema 1: Overzicht onderzoeksinstrumentarium pedagogische kwaliteit bso

Naam instrument	Type instrument	Respondenten/beoordelaars
<i>Interne beoordelaars</i>		
(a) Vragenlijst ouders	Digitale vragenlijst	Ouders
(b) Vragenlijst kinderen	Digitale vragenlijst	Kinderen
(c) Vragenlijst pedagogisch medewerkers	Schriftelijke vragenlijst	Pedagogisch medewerkers
<i>Externe beoordelaars</i>		
(d) Observatielijst pedagogische kwaliteit	Checklist (5-puntsschaal)	Externe observatoren in duo's
(e) Organisatorische vragenlijst: achtergrondkenmerken	Schriftelijke vragenlijst	Locatiemanager
(f) Beoordelingslijst interactievaardigheden bso	Checklist (5-puntsschaal)	Externe beoordelaars

3.1.1 Ten eerste een blik van binnenuit door kinderen, ouders en pedagogisch medewerkers

Als toetssteen voor de beoordeling van de pedagogische kwaliteit van de externe beoordelaars -waarin het dus vooral gaat om een momentopname- is in het onderzoek óók de mening gevraagd van degenen die het meest direct betrokken zijn bij de kwaliteit van de geboden opvang: kinderen, ouders en pedagogisch medewerkers van de verschillende locaties. Voor elk van deze groepen is een vragenlijst ontwikkeld. De vragenlijst voor kinderen en de vragenlijst voor ouders maakten deel uit van het validatieonderzoek (Boogaard & Fukkink, 2009). Beide instrumenten zijn geschikt gemaakt voor digitale afname. De vragenlijst voor pedagogisch medewerkers is toegevoegd aan het al beschikbare instrumentarium. Deze is om praktische redenen alleen in schriftelijke vorm afgenomen.

A. Vragenlijst voor kinderen

De vragenlijst voor kinderen begint met enkele achtergrondvragen (leeftijd, jongen/meisje, woonplaats), en bevat vervolgens 30 uitspraken waarmee het kind zijn of haar mening kan geven over de kwaliteit van zijn of haar bso. Alle stellingen hebben betrekking op aspecten van de vier pedagogische doelen uit Riksen-Walraven (2004) en corresponderen met de thema's die uit de inventarisatiestudie van Boogaard e.a. (2008) naar voren kwamen als belangrijke criteria voor pedagogische kwaliteit van buitenschoolse opvang.

De kinderen konden steeds via een vijfpuntsschaal aangeven in welke mate de uitspraak past bij hun ervaringen: 'klopt helemaal niet' tot en met 'klopt precies'. Kinderen die kunnen lezen, konden de vragenlijst zelfstandig invullen. De jongste kinderen hebben dat samen met hun ouders gedaan.

De 30 uitspraken gaan over de volgende onderwerpen:

- het gevoel van veiligheid en welbevinden van de kinderen (bijvoorbeeld: 'Ik vind het leuk op de bso')
- de relatie met de pedagogische medewerkers ('De leidsters/leiders helpen mij als dat nodig is').
- autonomie van het kind ('Ik mag meestal zelf kiezen met wie ik ga spelen')
- persoonlijke competentie en ontwikkeling ('We doen nooit iets nieuws op de bso')
- een rijk activiteitenaanbod en aanbod van speelmateriaal ('Op de bso zijn er altijd veel leuke dingen te doen')
- een aantrekkelijke ruimte ('De bso ziet er leuk uit')
- sociale competentie en de omgang met leeftijdgenoten ('Ik heb weinig vrienden of vriendinnen op de bso')
- socialisatie en de overdracht van normen en waarden ('Het is duidelijk wat wel mag en wat niet mag').

Met als slotvraag: Welk rapportcijfer geef jij jouw bso?

Het validatieonderzoek uit 2009 heeft laten zien dat het instrument voldoende inhoudelijk consistent was ($\alpha = .78$), en dat de items elk een eigen bijdrage leveren aan het totaalresultaat van .25 of hoger (op een item na: 'Ik leer nieuwe dingen op de bso', waarvan de item-totaalcorrelatie slechts .17 was). Er was bovendien in voldoende mate sprake van convergente validiteit met de vragenlijst Welbevinden, en van de -verwachte- divergente validiteit met de vragenlijst School. Verder bleek er een positieve samenhang met de externe oordelen zoals gemeten met de observatielijst pedagogische kwaliteit, wat een indicatie is voor een voldoende mate van predictieve validiteit (met als kanttekening dat daarvoor slechts een relatief kleine steekproef beschikbaar was). Samengevat: de kwaliteit van het instrument is voldoende gebleken. In de landelijke peiling 2011 is dan ook dezelfde versie van de kindervragenlijst gebruikt als in de validatiestudie.

B. Vragenlijst voor ouders

De oudervragenlijst vraagt naar enkele achtergrondgegevens over leeftijd, sekse van de kinderen die de buitenschoolse opvang bezoeken, en het aantal jaren ervaring van de ouder met de bso-vestiging. Ook wordt gevraagd naar de mate waarin enkele overwegingen van de ouder een rol hebben gespeeld bij de keuze voor de weekdagen waarop het kind de bso bezoekt (beschikbaarheid van een plek, het werk van de ouder, de aanwezigheid van vriendjes of vriendinnetjes van het kind).

Vervolgens zijn er 21 items waarin de ouder zijn/haar mening kan geven over de buitenschoolse opvang van het kind volgens dezelfde systematiek als bij de kindervragenlijst is gebruikt: er zijn uitspraken over de bso, en de ouder kan op een vijfpuntsschaal aangeven in hoeverre de betreffende uitspraak voor hem of haar klopt. Ook deze schaal loopt van 'klopt helemaal niet' tot en met 'klopt precies'.

Er is een samenhang aangebracht tussen de thema's in de oudervragenlijst en die in de observatielijst pedagogische kwaliteiten. In de oudervragenlijst worden wel alleen die onderwerpen bevraagd die voor ouders ook voldoende 'zichtbaar' zijn om zich er een mening over te kunnen vormen.

De vragen gaan over de volgende onderwerpen:

- de groep ('Mijn kind heeft voldoende leeftijdgenoten/vriendjes op de bso op de dagen dat hij/zij daar is')
- de ruimtes ('De binnenruimtes zien er aantrekkelijk uit')
- vrij spelen en georganiseerde activiteiten ('Mijn kind mag over het algemeen zelf kiezen wat hij/zij op de bso gaat doen')
- pedagogisch beleid ('Op de bso van mijn kind heerst een veilige sociale sfeer')
- contact met de school en de ouders ('De bso informeert mij als ouder goed over hoe het met mijn kind gaat.')

Tot slot zijn er enkele open vragen over het welbevinden van het kind en de ouders, en over wat men goed vindt aan de bso, en wat men mist:

'Mijn kind vindt het leuk op de bso omdat'

'Mijn kind vindt het niet leuk op de bso omdat'

'Ik vind het goede van deze bso....'

'Ik mis op deze bso'

En ook de ouders konden een rapportcijfer toekennen aan de bso van hun kind(eren).

In het validatieonderzoek uit 2009 bleek de interne consistentie van de oudervragenlijst hoog ($\alpha = .92$). Alle item-totaalcorrelaties liggen boven de .25. Ook bleek de validiteit in orde. Daarvoor is gekeken naar: convergente validiteit bij vergelijking met de antwoorden van ouders op een oudervariant van de vragenlijst Schoolbeleving, discriminante validiteit bij vergelijking met een oudervragenlijst over competenties van het kind, en predictieve validiteit bij vergelijking met de antwoorden van kinderen over de pedagogische kwaliteit van hun buitenschoolse opvang. Voor nauwkeuriger gegevens verwijzen we graag naar de rapportage van de validatiestudie zelf (Boogaard & Fukkink, 2009). Ook dit instrument is ongewijzigd ingezet in de landelijke peiling 2001.

C. Vragenlijst voor pedagogisch medewerkers

De vragenlijst voor pedagogisch medewerkers is toegevoegd aan het instrumentarium. Doel was om in de peiling ook zicht te krijgen op de mening van pedagogisch medewerkers zelf over de kwaliteit van de buitenschoolse opvanglocatie waar zij werkzaam zijn. Aangezien zij goed zicht hebben op alle aspecten van de pedagogische kwaliteit, kon hier een parallel worden gemaakt met de -hierna te bespreken- observatielijst voor externe beoordelaars. De vragenlijst voor pedagogisch medewerkers bevat 40 uitspraken over de diverse kwaliteitsaspecten van de buitenschoolse opvang:

- groepsstabiliteit en teamstabiliteit ('Er zijn weinig wisselingen in de groep')
- ruimte, inrichting en spelmaterialen ('Er is op de bso interessant spelmateriaal aanwezig voor kinderen van alle leeftijden')
- dagindeling en georganiseerde activiteiten ('De bso-(mid)dagen hebben een duidelijke structuur')
- pedagogisch beleid, teamontwikkeling en kinderen met speciale behoeften ('In ons team hebben we dezelfde visie op omgaan met kinderen in de bso')
- samenwerking ('We hebben goede contacten met de ouders')
- ontwikkelingsstimulering ('Op deze bso besteden we aandacht aan sociale ontwikkeling')

De respondenten konden op een vijfpuntsschaal aangeven in hoeverre de betreffende uitspraak naar hun mening 'helemaal niet waar' tot en met 'helemaal waar' is voor hun eigen bso.

Naast deze vragen over pedagogische kwaliteit, zijn enkele achtergrondvragen opgenomen. In de eerste plaats gaat het om vragen over leeftijd, sekse, aanstellingsomvang, vooropleiding en werkervaring in de bso, waarmee –bij voldoende respons- een beeld kan worden gegeven van de samenstelling van de beroepsgroep. In de tweede plaats is een lijst toegevoegd van tien uitspraken over tevredenheid van pedagogisch medewerkers over hun werksituatie en arbeidsvoorwaarden: werkplezier, ervaren contacten met kinderen, collega's en leidinggevende, werksfeer in het team, aanwezigheid van voldoende coaching en begeleiding in het werk, carrièreperspectief en ontwikkelingsmogelijkheden en salaris.

Ook pedagogisch medewerkers kregen tot slot twee open vragen voorgelegd: 'Heel goed van mijn bso vind ik...'

'Een aandachtspunt voor verbetering van mijn bso vind ik...'

3.1.2 Ten tweede een blik van buitenaf door externe observatoren

Kern van het onderzoek zijn de observaties uitgevoerd door getrainde, externe beoordelaars. Daarvoor zijn drie meetinstrumenten ingezet. Een uitgebreide *Observatielijst pedagogische kwaliteit bso* gericht op met name de structureel-organisatorische aspecten van pedagogische kwaliteit, die werd ingevuld door twee (duo-)beoordelaars gedurende een bezoek aan de bso-locatie. De duur van dat bezoek was vanaf een half uur voor de start van de bso-middag tot de afsluiting ervan, meestal om 18.00 uur. Beide beoordelaars vulden afzonderlijk van elkaar hun observaties in. Aangezien niet alle organisatorische aspecten op basis van observatie op één dag zijn te beoordelen, is als achtergrond hierbij een *Vragenlijst organisatorische kenmerken* voorgelegd aan de locatiemanagers. Tot slot zijn tijdens de observaties ook video-opnames gemaakt van de interacties tussen pedagogisch medewerkers en kinderen. Deze videofragmenten geven samen een beeld van de proceskwaliteit. Ze zijn op een later, rustiger moment –opnieuw na een training van de beoordelaars- gescoord op zes kenmerken van pedagogische kwaliteit van interacties via de *Beoordelingslijst interactievaardigheden buitenschoolse opvang*.

D. Observatielijst pedagogische kwaliteit bso

Ook de Observatielijst pedagogische kwaliteit is in het voorgaande project ontwikkeld (Boogaard & Fukkink, 2009). Daarbij is uitgegaan van het in hoofdstuk 2 geschetste theoretisch kader, naast de visie van een brede groep betrokkenen, zoals die naar voren was gekomen uit de inventarisatiestudie naar opvattingen in Nederland over belangrijke pedagogische kwaliteitskenmerken van buitenschoolse opvang (Boogaard, Fukkink & Felix, 2008). Bovendien zijn enkele internationale instrumenten voor het meten van pedagogische kwaliteit van buitenschoolse opvang bestudeerd, zoals: de SACERS⁶ (Harms, Jacobs & White, 1996), PQA⁷ (Adams, Brickman & McMahon, 2005) en HUGS⁸ (Tietze, Roßbach, Stendel & Wellner, 2007) als inspiratiebron voor een op de Nederlandse buitenschoolse opvang toegesneden meetinstrument.

Doel van de observatielijst is het in kaart brengen van de structureel-organisatorische kenmerken, en de algemene proceskwaliteit van de buitenschoolse opvang. Het gaat daarbij om een achttal aspecten die gezamenlijk 'de leefomgeving' beschrijven die kinderen aantreffen. Per aspect zijn er enkele subthema's. De acht aspecten die samen de leefomgeving bepalen, zijn:

1. Groepen (met items zoals : 'Is er sprake van een basisgroep met een vaste pedagogisch medewerker' of: 'Hoe is de groepsopbouw en - stabiliteit')
2. Ruimte en inrichting (met items over de omvang, sfeer en inrichting van zowel de binnen- als de buitenruimte)
3. Dagindeling, spelmaterialen en activiteiten (met items over het dagritme, regels en afspraken, en de aanwezigheid van spelmaterialen afgestemd op de leeftijd van de kinderen en/of het aanbod van activiteiten op alle ontwikkelingsgebieden)
4. Interacties (met items over begroeten en afscheid nemen, aandacht en contact, respect voor autonomie van kinderen, regie over het groepsgebeuren)
5. Pedagogisch beleid en organisatie (met items over de pedagogische visie, teamsfeer en aandacht voor veiligheid en gezondheid)

⁶ SACERS staat voor 'School-age Care Environment Rating Scale'

⁷ PQA staat voor 'Youth Program Quality Assessment'

⁸ HUGS staat voor 'Hort-und-Ganztagsangebote-Skala'

6. Samenwerking (met items over de contacten met de ouders, basisscholen en andere instellingen)
7. Kinderen met speciale behoeften
8. Groepsfunctioneren (met items over het gedrag van de kinderen, en de rol van de pedagogisch medewerkers in de groep)

In totaal bestaat de observatielijst uit 33 items, verdeeld over deze acht aspecten van de leefomgeving. Per item wordt een score gegeven op een vijfpuntsschaal van 'voldoet niet' tot 'voldoet uitstekend'. Om een bepaalde score te kunnen toekennen observeert de beoordelaar de aan- of afwezigheid van een aantal objectieve criteria. Ter illustratie zijn hieronder twee voorbeelden van items uit deze observatielijst opgenomen, bijlage 1 bevat een overzicht van alle items in dit meetinstrument.

Illustratie 1: item 11 uit de Observatielijst pedagogische kwaliteit bso

11. Beweging en motoriek

Er zijn materialen aanwezig die uitnodigen tot bewegen, zoals ballen, springtouwen, gymnastiekmaten, eventueel fietsjes, een glijbaan, een tafeltennistafel, of misschien eenwielers, en de kinderen krijgen veel gelegenheid om te bewegen (er is ruimte om te rennen, ook al mag dat misschien niet steeds of overal).

<i>voldoet niet</i> 1	<i>voldoet niet</i> <i>helemaal</i> 2	<i>voldoet</i> 3	<i>voldoet</i> <i>goed</i> 4	<i>voldoet uitstekend</i> 5
1.1 Er is geen materiaal beschikbaar voor dit ontwikkelingsgebied of het beschikbare materiaal is niet voor de kinderen vrij toegankelijk.	3.1 Er zijn meerdere materialen beschikbaar voor dit ontwikkelingsgebied die kinderen vrij kunnen gebruiken, zelfstandig kunnen pakken en opruimen.	5.1 Er worden activiteiten aangeboden waarmee de kinderen hun vaardigheid op dit ontwikkelingsgebied gericht kunnen vergroten (climics, individuele of groepslessen etc.)		
1.2 Het beschikbare materiaal is in slechte staat (kapot of vies).	3.2 De materialen zijn in goede staat (niet kapot of vies).	5.2 Er is zichtbaar aandacht voor wat de kinderen hebben geleerd/kunnen, er wordt bijvoorbeeld soms een competitie of demonstratie of open les gehouden waarnaar ook andere kinderen en/of de ouders komen kijken.		
1.3 Het beschikbare materiaal sluit niet aan bij één van de leeftijdsgroepen van de aanwezige kinderen.	3.3 De beschikbare materialen sluiten aan bij de verschillende leeftijdsgroepen (4-5 jaar, 6-8 jaar en 8 jaar en ouder).			

Aanvullende vraag pedagogisch medewerker, of een/enkele van de (oudere) kinderen:

1. Doen jullie weleens een competitie of toernooi?
2. Laten de kinderen weleens zien aan de andere kinderen en/of de ouders wat ze gedaan of geleerd hebben?
(Kan gaan over allerlei activiteiten, zoals een modeshow, dans- of muziekoptreden, tentoonstelling, knikkerbaan-demonstratie etc. Ook ivm de volgende items, svp voorbeelden noteren)

Illustratie 2: item 32 uit de Observatielijst pedagogische kwaliteit bso

32. Groepsfunctioneren: het gedrag van de kinderen

In een positieve groep zijn de kinderen betrokken op elkaar en hebben zij goed contact met de pedagogisch medewerkers, in een negatieve groep is sprake van (veel) negatief (boos, agressief, afwijzend) gedrag van kinderen tegenover elkaar en/of tegenover de pedagogisch medewerkers.

<i>voldoet niet</i> 1	<i>voldoet niet</i> 2 <i>helemaal</i>	<i>voldoet</i> 3	<i>voldoet</i> goed 4	<i>voldoet uitstekend</i> 5
1.1 Er is een onprettige, negatieve sfeer in de groep: het komt veel voor dat kinderen boos of verdrietig zijn, ruzie maken of zich afwijzend gedragen tegenover andere kinderen.	3.1 Er is een plezierige positieve sfeer in de groep: de kinderen zijn ontspannen, spelen met elkaar en gedragen zich (meestal) vriendelijk tegenover elkaar.		5.1 Eventuele conflicten tussen kinderen worden onderling snel en gemakkelijk weer opgelost, met of zonder hulp van de pedagogisch medewerker.	
1.2 De kinderen houden zich niet aan afspraken of regels, volgen aanwijzingen van pedagogisch medewerkers meestal niet op, en luisteren slecht of helemaal niet als zij iets vragen of uitleggen.	3.2 De kinderen houden zich over het algemeen aan afspraken of regels en volgen aanwijzingen van pedagogisch medewerkers (vrij) goed op, luisteren als zij iets vragen of uitleggen. Ook vragen de kinderen voor sommige dingen eerst toestemming.		5.2 Kinderen betrekken de pedagogisch medewerkers in hun spel of laten hen zien wat zij hebben gemaakt.	
1.3 Eén of enkele kinderen worden duidelijk buitengesloten door anderen.	3.3 (Vrijwel) alle kinderen spelen samen met andere kinderen (misschien is er een enkel kind dat liever een tijdje alleen speelt, maar dat is dan vooral uit eigen keuze).		5.3 Wanneer enkele kinderen samen aan het spelen zijn, mag een ander kind vanzelfsprekend meespelen, of leggen de kinderen rustig uit waarom dat op dat moment niet kan.	
1.4 Er zijn veel kinderen die niet echt spelen, maar (langere tijd) doelloos rondlopen, zich vervelen, rondrennen, gooien met speelgoed	3.4 De meeste kinderen zijn vooral geconcentreerd aan het spelen.		5.4 Kinderen helpen elkaar, komen voor elkaar op als dat nodig is, en zijn bereid te luisteren naar de mening of ideeën van een ander kind.	

Tijdens het observeren omcirkelt de beoordelaar steeds de indicatoren (hierna: aspecten) die naar haar mening aanwezig zijn, of streept zij aspecten door die juist niet aanwezig zijn. In de middelste kolom (kolom 3: voldoet) worden aspecten genoemd die in elke bso-locatie aanwezig en zichtbaar zouden moeten zijn om te kunnen spreken van voldoende pedagogische kwaliteit. De linkerkolom (kolom 1: voldoet niet) is daaraan 'complementair' in negatieve zin: hier staan aspecten die er niet zouden moeten zijn in de buitenschoolse opvang, zoals in de voorbeelditems (ontbrekend, vies of kapot speelmateriaal voor het ontwikkelingsgebied beweging en motoriek, of een onprettige, negatieve sfeer in de groep met veel ruzie, boosheid en verdrietige kinderen). In de rechterkolom (kolom 5: voldoet uitstekend) staan aspecten die juist aangeven dat de bso enkele extra's heeft ten opzichte van de 'norm' voor voldoende pedagogische kwaliteit.

De toekenning van de uiteindelijke overkoepelende itemscore gebeurt volgens de volgende systematiek:

Score 1 (voldoet niet)

wordt gegeven wanneer één of meerdere keren een aspect in kolom 1 is omcirkeld. Dat gebeurt ook wanneer daarnaast een of meerdere aspecten uit de kolommen 3 of 5 zijn geobserveerd en omcirkeld.

Score 2 (voldoet niet helemaal)

wordt toegekend wanneer wel enkele, maar niet alle aspecten uit kolom 3 aanwezig zijn.

Score 3 (voldoet)

wordt toegekend wanneer alle in deze kolom genoemde aspecten geobserveerd en omcirkeld zijn.

Score 4 (voldoet goed)

wordt toegekend wanneer alle aspecten uit kolom 3 aanwezig zijn, plus een of enkele, maar niet alle, van de aspecten uit kolom 5.

Score 5 (voldoet uitstekend)

wordt toegekend wanneer alle aspecten uit kolom 3 en kolom 5 zijn geobserveerd als aanwezig.

In de validatiestudie is de observatielijst onderzocht op diverse vormen van betrouwbaarheid en validiteit. Voor de schalen 'Groepen', 'Ruimte en inrichting', 'Dagindeling, spelmaterialen en activiteiten' en 'Samenwerking' was de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid hoog (.86). In enkele andere schalen

bleken items voor te komen die aangescherpt of verwijderd moesten worden. De interne consistentie van de observatielijst was voldoende, bij berekening over alle items ($\alpha = .74$), en er was sprake van systematische samenhang met de scores op de SACERS (die eveneens 'pedagogische kwaliteit' meet, al is dat op basis van een iets andere operationalisatie van het begrip, en een andere dan de Nederlandse context).

In de nu uitgevoerde peiling is gebruik gemaakt van een herziene versie van de observatielijst én van een keuze voor duo-beoordelingen. De herzieningen zijn beschreven in de validatiestudie (Boogaard & Fukkink, 2009). De duo-beoordeling maakt het mogelijk om ook de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid voor de nieuwe versie van het instrument te bepalen.

E. Organisatorische vragenlijst

Eén van de ervaringen in het validatieonderzoek was dat een aantal aspecten van de organisatorische kwaliteit niet goed is te bepalen op basis van een observatie gedurende een middag. Het bevragen van pedagogisch medewerkers of leidinggevendens tijdens de uitvoering van de observaties is storend en tijdrovend. Om die reden is er in de uitvoering van de bso-peiling 2011 voor gekozen om -voorafgaand aan de observaties- een organisatorische vragenlijst te laten invullen door de locatiemanager. Het ging in die vragenlijst om achtergrondgegevens van de locatie.

- Adres en contactgegevens
- Organisatievorm (landelijk, regionaal, lokaal of zelfstandig)
- Typering van de samenwerking (met basisscholen en andere instellingen of organisaties)
- Beschrijving van de kindpopulatie (aantal kinderen per week, aantal 5-dagenkinderen, sociaal-economische status en etnische achtergrond van de populatie, aantal kinderen dat extra zorg nodig heeft, aanwezigheid van speciale voorzieningen)
- Beschrijving van het team (aantal teamleden, andere taken en functies, werkervaring, teamsamenstelling naar sekse)
- Beschrijving van de ruimtes (oppervlaktes van binnen- en buitenruimte en aantal beschikbare ruimtes)
- Kwaliteitsnormen (HKZ, Inspectiebeoordeling, EHBO)
- Visie op groepssamenstelling
- Visie ten aanzien van dagindeling en activiteitenaanbod
- Pedagogische visie en teamontwikkeling

Ook deze vragenlijst is toegevoegd aan het instrumentarium. De antwoorden zijn waar nodig meegenomen als achtergrondinformatie voor de observaties. De vragenlijst dient echter ook het doel van het beantwoorden van de subvragen van het onderzoek (naar bijvoorbeeld verschillen tussen ‘grote’ en ‘kleine’ bso’s) en om een beschrijving te kunnen geven van het werkveld van de buitenschoolse opvang in Nederland.

F. Beoordelingslijst interactievaardigheden bso

De interactievaardigheden van pedagogisch medewerkers in de buitenschoolse opvang zijn bepalend voor de proceskwaliteit zoals kinderen die ervaren: warme groepsleiding, respect voor autonomie van kinderen, het bieden van voldoende structuur, stimulering van de ontwikkeling van kinderen etcetera zijn daarvoor belangrijke criteria.

Om goed zicht te krijgen op de interactievaardigheden van de aanwezige pedagogisch medewerkers zijn gedurende de observatiemiddag video-opnames gemaakt. Per bso ging dat om drie fragmenten van vijf minuten in verschillende situaties voor drie pedagogisch medewerkers.⁹ Dit videomateriaal is vervolgens in de periode na de dataverzameling op de bso’s gescoord door daarvoor getrainde beoordelaars op zes hoofdschalen. Deze schalen corresponderen met de interactieschalen die het NCKO gebruikt voor de kinderdagopvang voor 0 tot 4-jarigen (de Kruiff e.a., 2009). Ze zijn echter toegesneden op de buitenschoolse opvang.

De eerste vier hoofdschalen bestaan elk uit twee subschalen. Van deze acht subschalen is in de validatiestudie de betrouwbaarheid en validiteit nagegaan. Het ging om de schalen: emotionele steun (sensitiviteit & responsiviteit), autonomie (niet-intrusieve stijl & stimulering autonomie), regie en leiding (structureren & ingrijpen, niet-permissieve stijl) en begeleiding van interacties tussen kinderen (stimulering positieve interacties & omgang negatieve interacties).

Binnen de context van de bso leek het, op het moment van instrumentontwikkeling in 2008, minder passend of relevant om naast de ‘verzorgende’ schalen uit het NCKO-instrument (sensitiviteit, respect voor autonomie en structureren en grenzen stellen), ook alle drie de educatieve schalen op te nemen (praten en uitleggen, ontwikkelingsstimulering, en

⁹ Bij kleine bso’s waren niet altijd drie pedagogisch medewerkers, daar zijn steeds twee pedagogisch medewerkers gefilmd.

begeleiden van interacties tussen kinderen). Alleen de educatieve schaal 'begeleiden van interacties' is -als relevant voor de sociale ontwikkeling van kinderen- meegenomen in de beoordelingslijst interactievaardigheden voor de bso. De twee andere 'educatieve schalen' werden als 'te schools' beschouwd. Bij de uitvoering van de landelijke peiling -drie jaar later- kwam echter naar voren dat het weglaten van deze twee interactieschalen om meerdere redenen een gemiste kans zou betekenen. Ten eerste is de visie op buitenschoolse opvang inmiddels in sterkere mate 'ontwikkelingsgericht', ten tweede ontbreekt op deze manier de parallel met de metingen van de kwaliteit van de kinderdagopvang (althans ten dele), met de Kwaliteitsmonitor van het NCKO en met het Pedagogisch Kader kindercentra 4-13 jaar, waar steeds wordt gerefereerd aan alle zes de aspecten van pedagogisch medewerker- kind-interacties uit het NCKO-model. Om die reden zijn -in een wat later stadium in het project- de twee overige 'educatieve schalen' beschreven, en toegevoegd aan het instrument (na onderzoek van hun validiteit en betrouwbaarheid op basis van het materiaal uit de validatiestudie).

Uit de validatiestudie blijkt een goede interbeoordelaarsbetrouwbaarheid voor de beoordelingslijst interactievaardigheden in de versie '2008', afgezien van de subschaal 'stimulering van positieve interacties'. Voor deze schaal is de beschrijving vervolgens verbeterd voorafgaand aan de uitvoering van de landelijke peiling. Er was tevens sprake van een hoge correlatie met de scores op de interactiematen uit de SACERS ($\alpha = .86$). Gegevens over de betrouwbaarheid en validiteit van de toegevoegde schalen Praten en uitleggen, en Ontwikkelingsstimulering volgen in hoofdstuk 4.

Bij de beoordeling van de interactievaardigheden op basis van de videofragmenten is in dit onderzoek gekeken naar zes (hoofd)kenmerken van pedagogische kwaliteit van de interacties, met de volgende overkoepelende omschrijvingen¹⁰:

1. Emotionele ondersteuning bieden aan kinderen, ofwel: sensitieve responsiviteit. Dat vraagt ten eerste dat pedagogisch medewerkers de signalen die kinderen geven opvangen, en ten tweede dat zij daarop reageren op een manier die past bij de behoeften van het kind.

¹⁰ De beschrijvingen van de schalen zijn gebaseerd het NCKO-model zoals ze worden gehanteerd in de meting van de pedagogische kwaliteit in de kinderdagopvang (de Kruif e.a., 2009), maar 'vertaald' naar de context van de buitenschoolse opvang.

2. Respect voor autonomie, ofwel: het tonen van respect voor de eigen wil en gevoelens van kinderen. Dat vraagt dat de pedagogisch medewerkers ten eerste die wil en gevoelens (h)erkennen. Ten tweede betekent het dat zij kinderen de ruimte geven -misschien zelfs stimuleren- om eigen keuzes te maken en om dingen zelf(standig) en op hun eigen manier te doen.
3. Regie en leiding, ofwel structureren en grenzen stellen. Dat vraagt ten eerste dat de pedagogisch medewerker het programma en de activiteiten vlot kan laten verlopen, dat zij overzicht en overwicht heeft, en ten tweede dat zij effectief leiding weet te geven aan de kinderen. Beide worden zichtbaar in haar interactie met de groep en de individuele kinderen.
4. Praten en uitleggen. Dat vraagt ten eerste dat de pedagogisch medewerker regelmatig met de kinderen praat, en ten tweede dat zij haar taalgebruik daarbij afstemt op het begripsniveau en de interesse van de kinderen. Zij geeft woorden aan ervaringen en gebeurtenissen en draagt, via taal, bij aan de ontwikkeling van de kennis van de wereld van de kinderen, maar ook aan de opbouw van de woordenschat en aan het leren om een gesprek te voeren.
5. Ontwikkelingsstimulering, ofwel: bijdragen aan de ontwikkeling van nieuwe kennis en vaardigheden van de kinderen. Dat vraagt dat de pedagogisch medewerker in haar interacties met kinderen waar mogelijk extra stimulansen aan hen biedt om verder te komen op motorisch, cognitief, sociaal, talig of creatief gebied. Zij stelt vragen, daagt uit tot redeneren en overleggen en tot het zelf vinden van oplossingen.
6. Begeleiden van sociale interacties tussen kinderen, ofwel: zowel positieve als negatieve interacties tussen kinderen in goede banen leiden. Dat vraagt dat de pedagogisch medewerker interacties tussen kinderen kan stimuleren en begeleiden die bijdragen aan een positieve groepssfeer: samenwerken, samen delen en respect hebben voor elkaar. Het vraagt ook dat de pedagogisch medewerker adequaat ingrijpt wanneer er sprake is van conflicten tussen kinderen, of van andere vormen van negatieve interactie zoals uitsluiting of pesten. Adequaat houdt vooral in: kinderen helpen om zelf hun onderlinge problemen op te lossen. Het kan soms ook nodig zijn om een duidelijke grens te stellen.

Per fragment werd een score toegekend voor elk van deze interactievaardigheden, op basis van een vijfpuntsschaal lopend van 'zeer laag' tot en met 'zeer hoog'. Voor elke schaalscore was een aantal typerende

kenmerken omschreven. De beoordelaar startte voor elke schaal met eerst de keuze 'begin ik links, dus aan de lage kant van de schaal', of rechts 'dus aan de hoge kant van de schaal' en bepaalde vervolgens de passende schaalwaarde.

3.2 Steekproeftrekking en werving bso's

Ervaring uit het onderzoek uitgevoerd door het NCKO, naar de kwaliteit van de kinderdagopvang voor 0 tot 4-jarigen in Nederland, leerde dat een at random getrokken steekproef van ongeveer 75 locaties voor buitenschoolse opvang voldoende is om een goed beeld te krijgen van de (pedagogische) kwaliteit van de sector als geheel. Bij een dergelijke steekproefomvang is sprake van voldoende diversiteit naar bijvoorbeeld de mate van verstedelijking of de omvang van de organisatie.

Het meest actuele adresbestand voor de buitenschoolse opvang was in januari 2011 de Kinderopvangkaart¹¹, samengesteld door BOinK, met in totaal ruim 4500 adressen¹² van locaties waar buitenschoolse opvang wordt verzorgd in Nederland. Het gaat om een adresbestand waarin naam en adres van de bso-locaties zijn opgenomen, met eventueel naam en telefoonnummer van de overkoepelende organisatie. Er zijn geen aanvullende gegevens beschikbaar over de omvang van de bso, de samenstelling van de populatie naar sociale en/of etnische achtergrond, of over een specifieke thematische aanpak (bijvoorbeeld: sport of natuur) of pedagogische visie (bijvoorbeeld: antroposofie).

Uit het bestand van de Kinderopvangkaart is voor het peilingsonderzoek tweemaal een random steekproef getrokken. Eerst is in januari een steekproef getrokken van 115 adressen. Toen al deze adressen waren benaderd, was er nog onvoldoende respons. Om die reden is in april een tweede steekproef getrokken uit hetzelfde bestand, minus de adressen uit de eerdere steekproef. De tweede steekproef telde 150 adressen. In totaal zijn uiteindelijk ongeveer 220 bso-adressen benaderd met het verzoek om deel te nemen aan het peilingsonderzoek. Op het moment dat (iets meer dan) 75 bso-locaties hun medewerking hadden toegezegd, was het niet meer zinvol ook de overige adressen op de lijst te benaderen. Verdere gegevens over de respons en non-respons zijn te vinden in hoofdstuk 4.

¹¹ Zie: www.kinderopvangkaart.nl

¹² Het exacte aantal locaties voor buitenschoolse opvang op de Kinderopvangkaart is: 4668

Voor de werving van de bso's is de volgende procedure gehanteerd: met elke bso-locatie uit het steekproefbestand werd in eerste instantie telefonisch contact gezocht. In dit eerste gesprek gaf de onderzoeksmedewerker een korte uitleg over de landelijke peiling en werd de uitnodiging overgebracht om deel te nemen. Vervolgens werd per mail aan de contactpersoon schriftelijke informatie gestuurd, zodat er tijd was voor intern overleg. Na ongeveer een week (of op een afgesproken datum) volgde een tweede telefoongesprek waarin praktische vragen konden worden besproken. Met de locatiemanagers die aangaven niet te willen meedoen aan het onderzoek is doorgenomen wat de belangrijkste redenen daarvoor waren. Van de locatiemanagers die positief stonden tegenover deelname zijn enkele feitelijke gegevens genoteerd (zoals het aantal groepen op de bso), met hen werd meteen een bezoekdatum afgesproken. Vervolgens is aan deze locaties zowel digitaal als per post de Vragenlijst organisatorische kenmerken toegestuurd, evenals een Ouderbrief en de Vragenlijst voor pedagogisch medewerkers. De verspreiding van de ouderbrieven en informatiebrief met vragenlijst voor pedagogisch medewerkers is, in het belang van de anonimiteit, uitgevoerd door de locatiemanagers van de bso's. Beide brieven bevatten informatie over het onderzoek en het verzoek om toestemming voor het maken van video-opnames in de groepen. Ouders en pedagogisch medewerkers die daartegen bezwaar hadden, konden dat aangeven bij ofwel de onderzoekers ofwel de locatiemanager/pedagogisch medewerkers. Kinderen van wie de ouders hadden aangegeven dat zij bezwaar hadden tegen de video-opnames zijn niet gefilmd. Ouders en pedagogisch medewerkers konden desgewenst aangeven dat zij akkoord waren met het maken van videobeelden in het belang van het onderzoek, maar eventueel ook dat zij geen toestemming gaven voor het vertonen ervan tijdens presentaties over het onderzoek aan collega's. Wanneer dat zo was, hebben de assistent-onderzoekers daarvan notitie gemaakt. Deze notities zijn opgeslagen bij het beeldmateriaal.

De bso's die deelnamen aan het peilingsonderzoek stuurden de ingevulde Vragenlijst organisatorische kenmerken retour een week voor de daadwerkelijke bezoekdatum, zodat de (assistent-)onderzoekers zich op hun observaties konden voorbereiden. In de week voorafgaand aan het bezoek namen de (assistent-)onderzoekers ook even persoonlijk contact op met de locatie om nadere afspraken te maken over de start- en eindtijd, ter herinnering aan het verspreiden van de informatiebrieven onder ouders en

pedagogisch medewerkers en om te horen of er sprake was van eventuele bijzonderheden.

3.3 Werving en training van beoordelaars/observatoren

Om het onderzoek te kunnen uitvoeren binnen een redelijke looptijd, was een team nodig van beoordelaars/observatoren. Naast de twee onderzoekers zijn daarom acht assistent-onderzoekers geworven. Alle assistent-onderzoekers waren studenten (ortho-)pedagogiek die minimaal hun bachelor hadden afgerond. Zes van de acht assistent-onderzoekers waren net afgestudeerd of zijn afgestudeerd in de periode waarin zij meewerkten aan het onderzoek. Alle beoordelaars hebben deelgenomen aan drie trainingsrondes waarin de achtergronden van het onderzoek zijn besproken, en vooral is geoefend met het werken met de Observatielijst pedagogische kwaliteiten bso. Bovendien heeft iedere beoordelaar minimaal twee proeflocaties bezocht samen met een ervaren beoordelaar. De ervaringen en vragen naar aanleiding van de proefobservaties zijn vervolgens in het team besproken, opdat er voldoende afstemming zou ontstaan in de beoordelingen voorafgaand aan de bezoeken aan de bso's uit de steekproef.

De Observatielijst pedagogische kwaliteit werkt met duo-beoordelingen. Dat houdt in dat de scores van de twee beoordelaars -die tegelijkertijd de locaties bezoeken, maar onafhankelijk van elkaar hun oordelen geven- steeds worden gemiddeld om tot een uiteindelijke score per item voor de betreffende bso-locatie te komen. Tijdens het peilingsonderzoek zijn de observaties uitgevoerd door steeds wisselend samengestelde duo's van beoordelaars.

De video-opnames gemaakt tijdens de bezoeken aan de bso-locaties zijn -zoals al aangegeven- achteraf gescoord. Ook hiervoor zijn de assistent-onderzoekers uitgebreid getraind: er is een toelichting geweest op de systematiek van de schaalscores, gezamenlijk gekeken naar een aantal fragmenten per te beoordelen aspect van pedagogische kwaliteit van de interacties. De eventuele verschillen in de beoordeling zijn in het team besproken. Vervolgens is een reeks van 20 fragmenten uit de validatiestudie beoordeeld door alle beoordelaars. Hun scores zijn vergeleken met de scores gegeven door de beoordelaars in de validatiestudie, en er is een onderlinge vergelijking gemaakt. De beoordelaars hebben vervolgens individuele feedback ontvangen over de representativiteit van hun oordelen. Waar er te grote verschillen waren

moesten de beoordelaars de fragmenten opnieuw bekijken, en hun antwoorden verbeteren. Uiteindelijk was voldoende interbeoordelaarsbetrouwbaarheid bereikt om alle beoordelaars te laten meedoen bij het bepalen van de kwaliteit van de interacties tussen pedagogisch medewerkers en kinderen. Ruim 10% van het videomateriaal is bovendien steeds door twee beoordelaars gescoord om na te gaan of de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid ook tijdens de verwerking van de data voldoende bleef.

3.4 Dataverzameling

De dataverzameling heeft plaatsgevonden in de periode februari - juli 2011. De meeste bso-bezoeken (bijna 80%) vonden plaats in de maanden april, mei en juni. Maanden met veel zonnig, zomers weer en dus veel gelegenheid voor buitenspelen. Bij de indeling van de bezoeken is gestreefd naar een spreiding over de verschillende dagen van de week. Uiteindelijk is de verdeling over de weekdagen zo geweest dat 25% van de bezoeken plaatsvond op maandag, eveneens 25% op dinsdag en 25% op donderdag, en dat de overige 25% van de bezoeken is uitgevoerd op ofwel een woensdag- ofwel een vrijdag. Over het algemeen zijn er op de woensdag en vrijdag minder kinderen op de bso. Tegelijk zijn het meestal wel de langere middagen, beginnend om 12.00 uur of 13.00 uur. Op de andere weekdagen start de bso meestal rond 15.00 uur. De observatoren waren in principe een half uur voor het begin van de bso-middag aanwezig op de locatie om alvast kennis te maken en eventuele vragen van pedagogisch medewerkers te beantwoorden.

Met name in de beginperiode stuitten we bij het maken van de videobeelden op veel huiver bij de pedagogisch medewerkers, locatiemanagers en ouders, vanwege de toen nog erg recente bekendwording van de 'Hofnarretje-affaire'. Voor het overige is de dataverzameling vlot verlopen met hier en daar vermakelijke avonturen of te overwinnen struikelblokken zoals een bommelding op station Eindhoven, een ingeslagen zijraam van de auto waarmee toch de tocht van Amsterdam naar Zeeland moest worden ondernomen, Tom-Tomspeurtochten via België voordat de plaats van bestemming bereikt kon worden. Er is veel nieuwe topografische en openbaar vervoerkennis opgedaan, en de indruk die blijft is vooral die van een hartelijke en open ontvangst op de locaties voor buitenschoolse opvang: na wat wennen aan de camera gingen pedagogisch medewerkers en kinderen gewoon hun gang

zoals zij gewend zijn, compleet met een geobserveerde verbale wedstrijd ‘mijn vader heeft de meeste koeien.’

In totaal zijn 78 bso's bezocht, waarbij één keer iets is misgegaan waardoor de observaties op een locatie slechts zijn uitgevoerd door één beoordelaar. Er waren geen vaste duo's, maar er was sprake van wisselende combinaties van beoordelaars. Twee van de beoordelaars hebben elk drie bso's bezocht, een beoordelaar is negen maal op stap geweest, en de overige zeven beoordelaars bezochten tussen de 13 en 27 bso's.

3.5 Verwerking van de data

Om de data-analyse te kunnen uitvoeren zijn alle beoordelingen, scores en vragenlijstantwoorden ingevoerd in SPSS¹³, een in sociaalwetenschappelijk onderzoek gangbaar statistisch programma voor het verwerken van kwantitatieve gegevens. Voor de interactiescores ging daar nog de beoordeling van het videomateriaal aan vooraf. De videofragmenten zijn daartoe allereerst geordend op een codenummer per bso en pedagogisch medewerker. De scoring van de interactievaardigheden is steeds uitgevoerd door een beoordelaar die niet zelf ook de bso-locatie had bezocht. Dit om de objectiviteit te bevorderen. Ruim 10% van het materiaal is bovendien dubbel beoordeeld om de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid te kunnen bepalen. Criterium daarbij was: een punt verschil mag, maar twee punten verschil is teveel.

3.6 Data-analyse

De data-analyse is ten eerste gericht op de beantwoording van de hoofdvraag van het onderzoek, en de daarbij gestelde subvragen die betrekking hebben op de pedagogische kwaliteit. Daarnaast is gekeken naar de achtergrondkenmerken van de bso's in de steekproef en de representativiteit van de groep bezochte locaties. Bovendien zijn enkele aanvullende analyses uitgevoerd met betrekking tot de kwaliteit van het meetinstrument pedagogische kwaliteit buitenschoolse opvang, aangezien er deels is gewerkt met met herziene versies van deelinstrumenten, en met enkele toegevoegde instrumenten.

¹³ Statistical Package for the Social Sciences

4 Resultaten, deel 1: Representativiteit, respons en de kwaliteit van de metingen

In dit vierde hoofdstuk bespreken we de respons op het verzoek om deel te nemen aan de landelijke peiling pedagogische kwaliteit van buitenschoolse opvang en de representativiteit van de uiteindelijke steekproef bij vergelijking naar spreiding over het land. Ook geven we een schets van de achtergrondkenmerken van de bso-locaties die hebben deelgenomen. Vervolgens bespreken we de respons van ouders, kinderen en pedagogisch medewerkers op de uitgezette vragenlijsten, en de kwaliteit van de uitgevoerde metingen.

4.1 Representativiteit van de steekproef

Respons

De steekproef is getrokken vanuit het totale adressenbestand in de Kinderopvangkaart. In januari 2011 stonden daarin 4668 bso-adressen geregistreerd. Zoals hiervoor al beschreven is de steekproeftrekking gebeurd in twee rondes: de eerste trekking (115 adressen) was op 18 januari 2011, de tweede trekking op 14 april 2011 (150 adressen). Van het totaal van 265 adressen zijn 220 adressen (ofwel de bijbehorende overkoepelende organisaties) benaderd. Uiteindelijk hebben 78 bso's deelgenomen. Dat betekent dat de respons (daadwerkelijke deelname na het ontvangen van de uitnodiging) zo'n 35% was, wat normaal is in dit type onderzoek.

De redenen voor niet-deelname zijn via een korte vragenlijst geïnventariseerd. In totaal hebben we 40 bso's eenvoudig niet kunnen bereiken, ook niet na herhaalde telefonische en mailverzoeken. Op 15 van de adressen uit de

getrokken steekproef bleken geen bso-voorzieningen beschikbaar, soms omdat de betreffende locatie was opgeheven. We ontvingen 87 keer een weigering. De meest voorkomende motivatie daarvoor was dat er voor de locatie andere prioriteiten waren dan deelname aan een onderzoek, zoals een lopend intensief coachingstraject of organisatorische veranderingen. In andere gevallen was er sprake van teveel aan onrust door bijvoorbeeld personeelwisselingen en ziekte, of een verhuizing. In enkele gevallen was de reden dat men afzag van deelname dat het maken van video-opnames bij ouders en/of medewerkers gevoelig lag.

Spreiding van bso's over grote en kleinere gemeentes

Bij de tweede steekproeftrekking is tevens een telling uitgevoerd van het aantal bso's in (a) de vier grote gemeenten (Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht), (b) de G32 (de 32 in grootte daarop volgende gemeenten), en de kleinere gemeenten. Tabel 1 geeft een overzicht van de landelijke spreiding, en de spreiding in de steekproef van locaties voor buitenschoolse opvang in het totale bestand van de Kinderopvangkaart. Er zijn in de steekproef iets meer bso's opgenomen uit de kleinere gemeenten, en iets minder bso's in de G32, maar over het geheel genomen is de spreiding van de bso's die deelgenomen hebben aan de peiling gelet op de omvang van de gemeenten voldoende representatief voor een landelijk beeld.

Tabel 1: Representativiteit van de steekproef naar omvang gemeenten

	Kinderopvangkaart (n= 4668) ¹⁴	Peiling	n-peiling =
G4	12.7%	12.8%	10
G32	24.9%	23.1%	18
overige	62.4%	64.1%	50
totaal			78

Voor de **G4** gaat het om in totaal 10 bso's: vier in Amsterdam, vier in Rotterdam, en twee in Utrecht. Helaas zijn geen bso's in Den Haag bezocht, onder meer omdat een van de grote aanbieders daar niet wilde niet meedoen vanwege een intensief scholingstraject in dezelfde periode.

¹⁴ n staat voor het totaal aantal (in absolute getallen) adressen of in de latere tabellen: respondenten

Voor de G32 geldt dat niet alle 32 gemeenten ook terugkwamen in de steekproef. Er zijn uiteindelijk in totaal 18 bso's bezocht in: Alkmaar, Almere, Arnhem, Breda, Deventer (2), Eindhoven, Groningen (4), Helmond, Den Bosch (2), Lelystad, Zoetermeer en Zwolle (2).

De in totaal 50 bso-locaties in **kleine gemeentes** waren gevestigd in ondermeer: Asperen, Bergeijk, Drunen, Epe, Heerhugowaard, IJsselstein, Kortgene, Leiderdorp, Maassluis, Mariaparochie, Purmerend, Roosendaal, Wijchen, Zeewolde, Zeist, Zieuwent, Zoetermeer en 't Zand.

Spreiding van de observaties over korte en lange middagen

In tabel 2 is een overzicht opgenomen van het totaal aantal (en het percentage) observaties verdeeld over de dagen van de week. Per bso zijn er steeds twee beoordelingen uitgevoerd.¹⁵ Wanneer we de 'drukke' bso-dagen (maandag, dinsdag, donderdag) samen nemen zijn er 58 bso's bezocht op een van deze wekdagen, dat houdt in dat 73,4% van het totaal aantal bezoeken in deze peiling zijn uitgevoerd op een van deze dagen. In totaal 20 bso's werden bezocht op woensdag of vrijdag (25,7%). De verdeling is bij het plannen van de bezoeksafspraken op deze manier gemaakt vanuit het perspectief van de hoofdvraag van het onderzoek. Om een representatief beeld te schetsen van 'de buitenschoolse opvang in Nederland' hebben we de bezoeken uitgevoerd op alle wekdagen, maar meer bezoeken ingepland op de dagen dat ook meer kinderen aanwezig zijn. Momenteel zijn de maandag, dinsdag en donderdag de dagen waarop de meeste kinderen naar de buitenschoolse opvang komen, op woensdag en vrijdag komen er meestal minder kinderen. Meer exacte gegevens daarover zijn niet bekend.

Eén van de subvragen die in het onderzoek zijn meegenomen, is de vraag naar eventuele verschillen in geobserveerde kwaliteit die samenhangen met de lengte van de bso-middag. De verwachting vooraf was dat tijdens langere middagen -op de woensdag en vrijdag- wanneer er meer tijd en rust is, het activiteitsaanbod uitdagender zou zijn, en dat de interacties tussen pedagogisch medewerkers en kinderen een hogere kwaliteit zouden hebben. Om over dit type verwachtingen uitspraken te kunnen doen, moeten er wel voldoende observaties zijn uitgevoerd op zowel de lange als de korte

¹⁵ Een keer is er iets misgegaan waardoor slechts een beoordelaar de bso kon bezoeken.

middagen. Met 20 observaties op de ‘lange bso-middagen’ zijn er voldoende videofragmenten verzameld van de aanwezige pedagogisch medewerkers op woensdag of vrijdag om een dergelijke vergelijking te kunnen maken. Het gaat dan namelijk telkens om minimaal één en maximaal drie pedagogisch medewerkers van wie steeds drie fragmenten werden gefilmd. Er zijn in totaal 127 fragmenten gefilmd tijdens de ‘lange middagen’, en 399 tijdens de ‘korte middagen’.

Tabel 2: Aantal observaties per doordeweekse dag¹⁶

	n	%
maandag	36	23.1
dinsdag	41	26.3
woensdag	16	10.3
donderdag	38	24.4
vrijdag	24	15.4
Totaal	155	100.0

Spreading over bso's met horizontale en verticale groepen

De leeftijdssamenstelling van de bso-groepen verschilt in de praktijk nogal. Enerzijds hangt dat samen met de omvang van de locatie: een bso met maar één groep heeft vanzelf een verticale groep naar leeftijd. Anderzijds hangt de leeftijdsindeling samen met een pedagogische visie. Sommige bso's kiezen voor een horizontale groepsindeling omdat zij het prettig vinden voor de kinderen wanneer zij tijdens een bso-middag veel leeftijdgenoten tegenkomen. Andere bso's kiezen voor een meer verticale groep, zodat jongere en oudere kinderen meer ‘als in een gezin’ leren met elkaar om te gaan en rekening te houden. Er lijkt overigens wel een trend te bestaan om een indeling te maken waarin de oudste kinderen wat meer bij elkaar geplaatst worden in 8+ groepen die ook een ander type activiteiten aangeboden krijgen.

In de gegevens die we tijdens de peiling hebben verzameld blijkt een enorme spreading naar groepssamenstelling te bestaan. Wanneer we kiezen voor een clustering die parallel loopt met de groepsindelingen zoals die in de basisschool gebruikelijk is, ontstaat het overzicht dat in tabel 3 is weergegeven

¹⁶ Het aantal observaties moet hier door twee gedeeld worden om het aantal geobserveerde bso's te krijgen, aangezien de observaties op alle bso's (op een na) door twee beoordelaars zijn uitgevoerd.

op basis van de uitgevoerde observaties. Kanttekening hierbij is dat de gegevens niet altijd door (beide) observatoren zijn ingevuld.

Het 'grove' beeld echter dat uit tabel 3 kan worden afgelezen is dat bijna 30% van de kinderen deel uitmaakt van een verticale leeftijdsgroep van 4 tot 12 jaar, ongeveer 25% van de kinderen is ingedeeld in een 'onderbouwgroep' met leeftijdgenoten tussen 4 en 7 jaar en nog eens ongeveer 16% van de kinderen bezoekt een iets breder samengestelde groep, met leeftijdgenoten tussen 4 en 9 jaar. Groepen met alleen kinderen in de midden- of bovenbouwleeftijd komen weinig voor, maar 7 of 8+ groepen met 20% juist weer wel. De groepsindeling, en de keuze voor een meer horizontale of verticale groep hangt vooral sterk samen met de omvang van de bso. De samenstelling van de groepen was echter zo divers dat verdere analyses (ter beantwoording van de onderzoeksvraag naar eventuele verschillen in kwaliteit tussen horizontale en verticale groepen) niet zinvol konden worden uitgevoerd.

Tabel 3: Leeftijdssindeling bso-groepen tijdens de uitgevoerde observaties

Typering groepssamenstelling	Leeftijden	n	%
Kleutergroep	4-5; 4-6jr	38	17.4
Onderbouw	4-7jr	19	8.7
Onder-/middenbouw	4-8; 5-8; 4-9jr	36	16.4
Onder/midden/bovenbouw	4-12; 6-12; 4-10jr	64	29.2
Middenbouw	6-8; 6-9; 7-9jr	8	3.7
Midden-/bovenbouw	7+; 8+; 8-12jr	46	21.0
Bovenbouw	9+jr	8	3.7
Totaal		219	100.0

Omvang van de bso's in aantal groepen

In tabel 4 en 5 is een overzicht opgenomen van het aantal groepen per bso, en het aantal groepen waar de observaties zijn uitgevoerd. In principe was de afspraak dat de observatoren, bij bso's met meerdere groepen, in twee groepen hun observaties zouden uitvoeren om voldoende tijd te hebben voor zorgvuldige oordelen en voor het maken van de video-opnames. Soms waren echter de groepen zo klein, dat in meerdere groepen is geobserveerd, soms waren tijdens de observaties groepen samengevoegd omdat er weinig kinderen aanwezig waren, of omdat een gezamenlijke activiteit (naar de speeltuin in het park) werd uitgevoerd. In totaal zijn er in de peiling observaties uitgevoerd op 110 groepen (van 78 verschillende bso's). Op 65% van de bso's was (op het

moment van de observaties) slechts één groep aanwezig, op de overige 35% was sprake van twee of meer groepen.

Tabel 4: Verdeling bso's naar aantal groepen (in principe aanwezig)

Aantal groepen	n	%
1	92	59.0
2	35	22.4
3	16	10.3
4	2	1.3
5	8	5.1
6	2	1.3
Subtotaal	155	99.4
Missing	1	0.6
Totaal	156	100.0

Tabel 5: Aantal groepen waarin observaties zijn uitgevoerd

Aantal groepen	n (observaties)	= aantal groepen	%
1	102	51	65.4
2	41	41	26.3
3	8	12	5.1
6	2	6	1.3
Subtotaal	153	110	98.1
Missing	3		1.9
Totaal	156		100.0

4.2 Achtergrondgegevens over de bso's

Via de Organisatorische Vragenlijst is een aantal achtergrondgegevens verzameld over de bso-locaties waar de observaties zijn uitgevoerd. Van in totaal 76 bso's is een ingevulde organisatorische vragenlijst ontvangen.

Landelijk, regionaal, lokaal of zelfstandig

De eerste vraag in de Organisatorische Vragenlijst had betrekking op de omvang van de organisatie waarbinnen de bso functioneert. Tabel 6 laat de verdeling in de steekproef zien over bso's die behoren tot een lokale, regionale of landelijke organisatie en zelfstandige bso's. Ruim tweederde (69,9%) van de bso's in de peiling valt onder een regionale of lokale overkoepelende

organisatie. Een klein deel (16,4%) valt onder een landelijke organisatie voor kinderopvang, en een nog iets kleiner deel (13,7%) is zelfstandig.

Tabel 6: Overkoepelende organisatie (n=73)¹⁷

	n	%
landelijke organisatie voor kinderopvang/bso	12	16.4
regionale organisatie	28	38.4
lokale organisatie	23	31.5
zelfstandige bo	10	13.7

Basisscholen

De bso's werken samen met minimaal één basisschool. Vaker ontvangen zij kinderen vanuit verschillende basisscholen. Het gemiddeld aantal basisscholen waarmee een bso-locatie contact heeft voor in elk geval het halen en brengen van de kinderen is 3,5.

Ongeveer een kwart (25%) van de bso's is verbonden met één basisschool, ruim 50% van de bso's ontvangt kinderen van twee, drie of vier verschillende basisscholen. Voor nog eens 22% geldt dat zij samenwerken met vijf of meer basisscholen.¹⁸

Tabel 7: Werkt u samen met basisscholen (n=68)

	n	%
1 basisschool	17	25.0
2 basisscholen	14	20.6
3 basisscholen	13	19.1
4 basisscholen	9	13.2
5 basisscholen	2	2.9
6 basisscholen	3	4.4
7 basisscholen	4	5.9
8 basisscholen	3	4.4
9 basisscholen	2	2.9
20 basisscholen	1	1.5

¹⁷ Op drie van de ingestuurde organisatorische vragenlijsten was deze vraag niet beantwoord. Ook voor de hierna volgende vragen geldt dat wanneer de n kleiner is dan 76 sommige locatiemanagers de vraag onbeantwoord hebben gelaten.

¹⁸ Veldervaring leert dat de meeste bso's in dit geval dan wel een of twee 'hoofdscholen' hebben waar de meeste kinderen vandaan komen. En dat vooral startende bso's vaak kinderen ontvangen vanuit veel verschillende scholen.

Typering van de samenwerking met basisscholen en andere instellingen

We hebben de locatiemanagers gevraagd hun samenwerking met de basisscholen en andere instellingen te typeren. Opvallend in de antwoorden op die vraag is dat slechts 72% aangeeft dat er sprake is van afstemming tussen de school en de bso over praktische zaken zoals studiedagen. Overleg met de basisschool over individuele kinderen gebeurt volgens zo'n 60% van de locatiemanagers wel. Structureel overleg over het pedagogisch beleid vindt plaats tussen nog geen 3% van de bso's en de basisscholen, maar ruim een kwart van de bso's geeft aan dat wel incidenteel overleg plaatsvindt over het pedagogisch beleid. Zo'n 8% van de bso's werkt met samen met een basisschool via combinatiefuncties voor pedagogisch medewerkers.

Zo'n 35% van de bso's organiseert activiteiten samen met de basisschool of basisscholen met wie zij samenwerken, en er zijn 38 bso's in de peiling (58%) die aangeven dat zij voor het organiseren van het activiteitenaanbod samenwerken met andere organisaties. Voor 25 bso's (38%) is er sprake van afstemming over de zorg en ontwikkeling van kinderen met andere instellingen.

Omvang van de bso's

De bso's die deelnamen aan de peiling waren verschillend van omvang gelet op het aantal kinderen dat per week de bso-locatie bezoekt. In tabel 8 is een overzicht opgenomen. Samengevat geldt dat zo'n 40% van de bso's in de steekproef gekenmerkt kan worden als een kleine bso (met een omvang van maximaal ingeschreven 40 kinderen), iets meer dan 30% heeft een gemiddelde omvang (met tussen de 40 en 80 kinderen per week), en bijna 30% is groot (met meer dan 80 kinderen per week.)

Tabel 8: Hoeveel kinderen bezoeken per week uw bso-locatie? (n=76)

		n	%
Klein	minder dan 20	11	14.5
	20-40	19	25.0
	Totaal klein		39.5
Gemiddeld	40-60	12	15.8
	60-80	12	15.8
	Totaal gemiddeld		31.6
Groot	80-100	8	10.5
	meer dan 100	14	18.4
	Totaal groot		28.9

Het aantal teamleden per locatie sluit aan bij de gegevens over het aantal kinderen dat per week de bso bezoekt, zoals blijkt uit tabel 9. Het is echter mogelijk dat –sommige- locatiemanagers in hun overzicht stagiaires, en vaste invalkrachten niet hebben meegenomen.

Van de teams bestaat 55% uit uitsluitend vrouwen, en nog eens 41% uit meer vrouwen dan mannen. Er is een team met alleen mannen, en er zijn twee teams waarin ongeveer evenveel mannen als vrouwen werken.

Een gemiddeld team bestaat uit 2 á 3 vaste krachten die langer dan drie jaar op de betreffende bso werken, plus 2 á 3 vaste krachten die korter dan drie jaar op de betreffende bso werken. Daarnaast zijn er op meer dan de helft van de bso's 1 á 2 stagiaires en (vaste) invalkrachten.

Tabel 9: Totaal aantal teamleden per week (n=76)

	n	%
1-3 teamleden	28	36.8
4-6 teamleden	28	36.8
7-9 teamleden	10	13.2
10 of meer teamleden	8	10.5

Populatie

De meeste bso's (72%) hebben een populatie die 'gemiddeld' is wanneer gekeken wordt naar de sociaal-economische status van de ouders (op basis van opleiding en inkomen). Enkele van de bso's die deelnamen aan de peiling (7%) hebben vooral kinderen met ouders met een lage opleiding en weinig inkomen. De overige 21% wordt vooral bezocht door kinderen uit gezinnen met een hoge sociaal-economische status.

Verreweg het grootste deel van de bso's in de peiling (71%) heeft een populatie die bestaat uit voornamelijk kinderen met een Nederlandse achtergrond. Een kwart van de bso's kent een gemengde populatie naar etnische achtergrond, en nog geen 4% van de bso's heeft vooral kinderen met een allochtone achtergrond.

Tabel 10: Wat is de gemiddelde sociaal-economische situatie van de ouders gelet op opleiding en inkomen? (n=72)

	n	%
vooral laag	5	6.9
gemiddeld	52	72.2
vooral hoog	15	20.8

Tabel 11: Wat is de etnische achtergrond van de kinderen op uw bso? (n=76)

	n	%
vooral Nederlands	54	71.1
gemengd	19	25.0
vooral allochtoon	3	3.9

Gemiddeld genomen zijn er per bso zo'n vier kinderen die *speciale aandacht* nodig hebben vanwege een ziekte, handicap of opvallend gedrag. Zelden -op 4 locaties (5%)- zijn daarvoor ook voorzieningen aangebracht. Overigens geldt voor deze vraag dat het in een eventueel vervolgonderzoek beter zou zijn om aan deze vraag een indicatie toe te voegen "hoeveel kinderen per week zijn er ...", en om een opsplitsing te maken naar type speciale behoeften (fysieke handicaps, allergieën en gedrag). Dat maakt de gegeven antwoorden beter te interpreteren, en beter vergelijkbaar met de resultaten van de uitgevoerde observaties.

4.3 Respons van ouders, kinderen en pedagogisch medewerkers

Zoals in hoofdstuk 3 al beschreven is de verspreiding van de vragenlijsten onder ouders, kinderen en pedagogisch medewerkers gelopen via de locatiemanagers van de bso's die aan de peiling deelnamen. Eén of twee dagen voor het bezoek is door de observatoren nog eens telefonisch contact opgenomen met de locaties om de afspraak te bevestigen. In dit gesprek is steeds ook gevraagd of de vragenlijsten voor ouders, kinderen en pedagogisch medewerkers al waren verspreid. Het blijft moeilijk om na te gaan of dat ook daadwerkelijk op alle locaties is gebeurd. Wel kunnen we een overzicht geven van de vragenlijsten die wij ingevuld hebben terugontvangen.

Omvang respons

Samengevat zijn er vier bso's waarvan wij geen respons hebben gekregen van ouders, kinderen en pedagogisch medewerkers. En er zijn 24 bso's waarvan

geen ouder- en kindervragenlijsten zijn binnengekomen, maar wel vragenlijsten van pedagogisch medewerkers. De verklaring kan zijn dat de vragenlijsten niet zijn uitgedeeld, maar het is evengoed mogelijk dat in een aantal gevallen eenvoudig de ouders, kinderen of pedagogisch medewerkers geen behoefte hadden om de (digitale) vragenlijst in te vullen.

Per bso zijn er gemiddeld vier oudervragenlijsten ontvangen (van een enkele bso zelfs 20), en twee kindervragenlijsten (met een maximum van 10). Gemiddeld ontvingen we drie ingevulde vragenlijsten van pedagogisch medewerkers per bso (met een maximum van 9).¹⁹ Tabel 12 geeft een overzicht van de ontvangen respons op onze vragenlijsten voor ouders, kinderen en pedagogisch medewerkers.

Tabel 12: Overzicht respons ouders, kinderen en pedagogisch medewerkers

	n	Aantal bso's
Ouders	205	50
Kinderen	100	42
Pedagogisch medewerkers	219	70

Achtergrondgegevens ouders

Van de ouders die de vragenlijst invulden had 60% één kind op de bso, 34% twee kinderen en 6% drie (of -in één geval- vier) kinderen op de bso. In totaal hadden de 205 ouders van wie wij een ingevulde vragenlijst ontvingen 308 kinderen die deelnamen aan de buitenschoolse opvang. Er was in de respons een evenwichtige verdeling over ouders die nog maar kort gebruik maken van de bso, en ouders met meer dan vier jaar 'bso-ervaring', zoals blijkt uit tabel 13 hieronder. Verreweg de meeste ouders (88%) hebben de vragenlijst beantwoord voor hun (enige of) oudste kind op de bso, met een gemiddelde leeftijd van bijna 7 jaar. De overige ouders deden dat voor een jonger kind.

¹⁹ Deze gemiddelden zijn berekend over het aantal bso's waarvan we in elk geval wel ingevulde vragenlijsten hebben ontvangen.

Tabel 13: Sinds hoeveel jaar heeft u kinderen die deze bso bezoeken? (n = 205)

	n	%
korter dan 1 jaar	50	24.4
1 á 2 jaar	44	21.5
2 á 3 jaar	36	17.6
3 á 4 jaar	31	15.1
langer dan 4 jaar	44	21.5

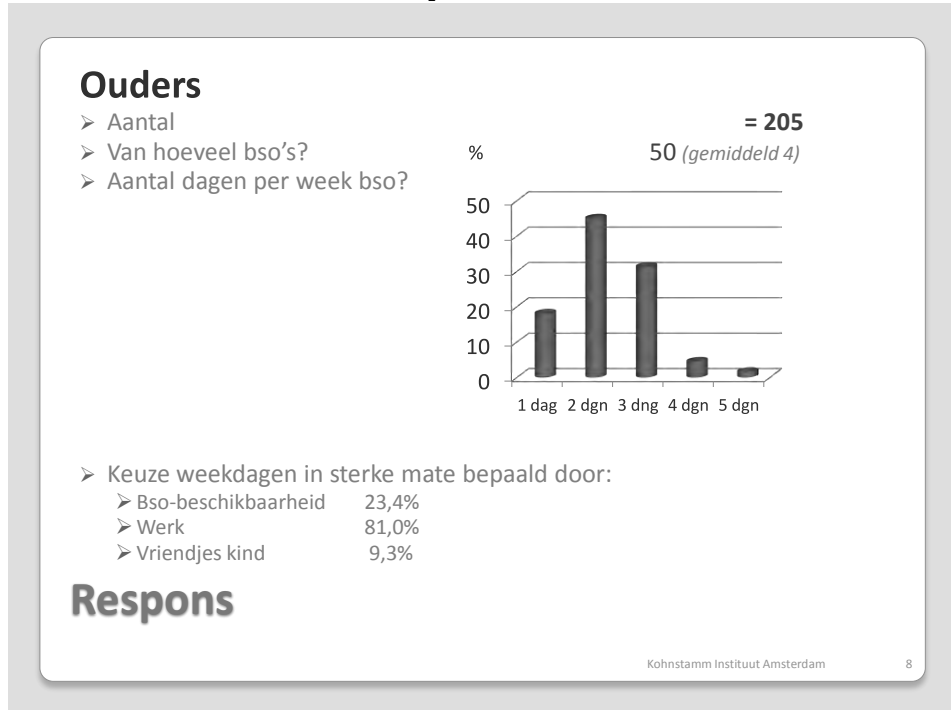
Ruim driekwart (76%) van deze kinderen bezoekt twee of drie dagen per week de buitenschoolse opvang, 18% komt één dag per week en 6% komt vier of vijf dagen, zoals zichtbaar is in tabel 14.

Tabel 14: Hoeveel dagen per week bezoekt uw kind deze bso? (n = 205)

	n	%
1 dag	37	18.0
2 dagen	92	44.9
3 dagen	64	31.2
4 dagen	9	4.4
5 dagen	3	1.5

De weekdagen waarop kinderen naar de bso gaan worden in de eerste plaats bepaald door overwegingen vanuit het werk van hun ouders: 81% van de ouders geeft aan dat hun werk in sterke mate daarvoor bepalend is geweest. In de tweede plaats houden ouders rekening met de beschikbaarheid van een plek op de bso, en pas in de derde plaats met de aanwezigheid van vriendjes of vriendinnetjes van het kind zelf. Voor ruim 66% van de ouders is deze laatste overweging zelfs helemaal niet aan de orde.

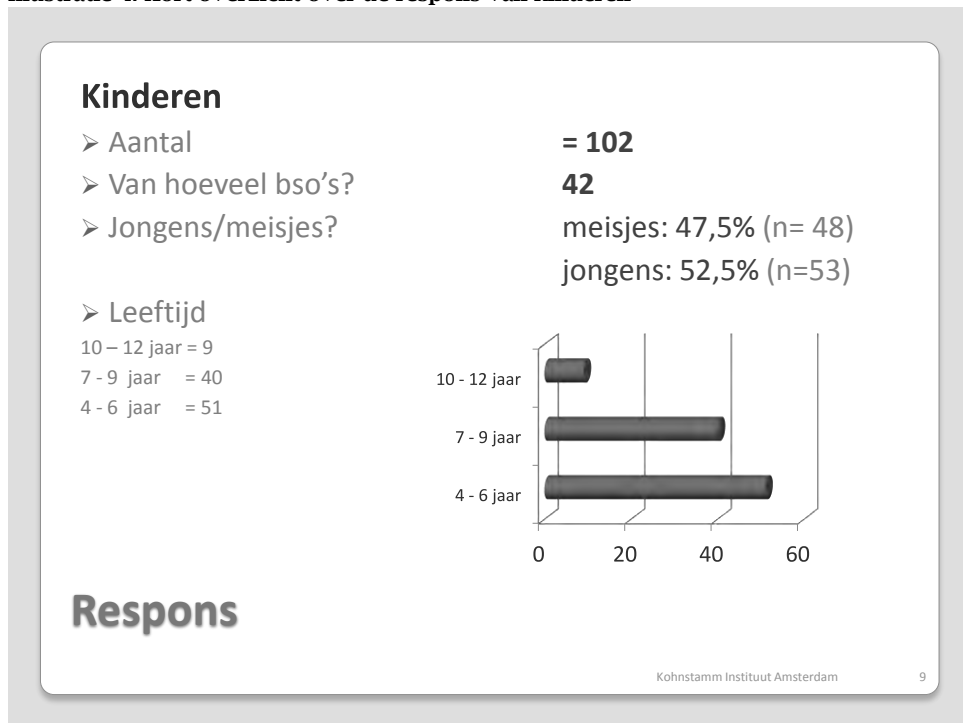
Illustratie 3: Kort overzicht over de respons van ouders

Achtergrondgegevens kinderen

De 100 kinderen die de vragenlijst invulden vertegenwoordigen samen 42 bso's. De kinderen van wie wij respons ontvingen, waren overwegend jonger dan 10 jaar: 51 kinderen van 4 t/m 6 jaar beantwoordden de vragen over hun bso, 40 kinderen van 7 t/m 9 jaar, en 9 kinderen van 10 t/m 12 jaar. Er waren ongeveer evenveel jongens (52,5%) als meisjes (47,5%) die de vragenlijst hebben ingevuld.

Illustratie 4: Kort overzicht over de respons van kinderen

Achtergrondgegevens pedagogisch medewerkers

Er zijn in totaal 219 ingevulde vragenlijsten ontvangen van pedagogisch medewerkers. Zij vertegenwoordigen samen 70 bso's. Van deze respondenten is 92% vrouw. De gemiddelde leeftijd van de pedagogisch medewerkers is 32,5 jaar. De jongste is 19, de oudste is 60 jaar (zie tabel 15).

Tabel 15: Verdeling leeftijd pedagogisch medewerkers (n=218)

	n	%
Jonger dan 25 jaar	61	28.0
25 t/m 29 jaar	59	27.1
30 t/m 39 jaar	43	19.7
40 t/m 49 jaar	30	13.8
50 jaar en ouder	25	11.5

De vooropleiding van bijna 70% van de pedagogisch medewerkers is MBO3 of MBO4, 20% heeft een HBO vooropleiding.

Tabel 16: Vooropleiding pedagogisch medewerkers (n= 217)

	n	%
MBO 3	72	33.2
MBO 4	78	35.9
HBO	45	20.7
Anders	22	10.0

Gemiddeld werken de pedagogisch medewerkers 3,5 dag per week op de bso-locatie, en vrijwel altijd (92%) is dat op een vaste groep. Ongeveer de helft werkt uitsluitend als pedagogisch medewerker op de groep. Zo'n 30% vervult nog andere taken, of heeft een combinatiefunctie (20%). Er is geen relatie tussen het opleidingsniveau en de overige taken en/of het werken in een combinatiefunctie.

Tabel 17: Aantal dagen werkzaam op deze bso locatie (n=211)

	n	%
1 dag	13	6.2
2 dagen	25	11.8
3 dagen	62	29.4
4 dagen	58	27.5
5 dagen	53	25.1

De contractomvang van zo'n 40% van deze pedagogisch medewerkers is 24 uur per week of meer, voor de overigen -bijna 60%- is dat minder (zie tabel 18 hieronder).

Tabel 18: Omvang contract in uren van pedagogisch medewerkers (n=217)

	n	%
Minder dan 8 uur	17	7.8
8 tot 16 uur	42	19.4
17 tot 24 uur	69	31.8
Meer dan 24 uur	89	41.0

Qua werkervaring is er een tamelijk gelijkmatige verdeling binnen de groep tussen beginnende pedagogisch medewerkers en pedagogisch medewerkers met ruime ervaring van langer dan 5 jaar (zoals tabel 19 laat zien).

Tabel 19: Aantal jaren werkervaring van pedagogisch medewerkers in de bso (n=219)

	n	%
Minder dan 1 jaar	31	14.2
1 tot 3 jaar	70	32.0
3 tot 5 jaar	53	24.2
Langer dan 5 jaar	64	29.2

Illustratie 5: Kort overzicht over de respons en achtergronden van pedagogisch medewerkers

Pedagogisch medewerkers

- Aantal **= 219**
- Van hoeveel bso's **70 (gemiddeld 3)**
- Vrouwen/mannen vrouwen: 91,8%
mannen: 8,2%
- Leeftijd **gem. 32,5 jaar (min 19 – max 60)**
- Vooropleiding mbo3: 33,2%
mbo4: 35,9%
hbo: 20,7%
anders: 10%
- Aantal dagen per week op deze locatie gem. 3,5 dag p.w., 92% op vaste groep
- Combinatiefuncties 19%
- Contractomvang ≤ 16 uur = 27,2%
> 16 uur = 72,8%
- Aantal jaren werkervaring in bso

- minder dan 1 jaar
- 1 tot 3 jaar
- 3 tot 5 jaar
- meer dan 5 jaar

Respons

Kohnstamm Instituut Amsterdam 10

4.4 Kwaliteit van de metingen

In de validatiestudie is de kwaliteit van het gebruikte instrumentarium natuurlijk al onderzocht. Enkele van de deelinstrumenten zijn echter op basis van de gegevens uit het validatieonderzoek aangepast en enkele (delen) van de instrumenten waren nieuw: de vragenlijst voor pedagogisch medewerkers, plus twee van de interactieschalen in de beoordelingslijst interactievaardigheden bso. Voor de observatielijst pedagogische kwaliteit, en voor de beoordelingslijst interactievaardigheden bso is bovendien opnieuw de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid bepaald.

4.4.1 De meetinstrumenten

De interne samenhang in de vragenlijsten voor ouders, kinderen en pedagogische medewerkers komt uitgebreider aan de orde in hoofdstuk 5, maar was voor alle subschalen goed. Hetzelfde geldt voor de interne samenhang voor de herziene versie van de Observatielijst pedagogische kwaliteit bso. Ook die was met $\alpha = .92$ goed, en wordt verder -voor de kwaliteit van de subschalen- besproken bij de rapportage van de resultaten in hoofdstuk 5.

Twee extra schalen voor interactievaardigheden

Aan de Beoordelingslijst interactievaardigheden bso zijn twee extra schalen toegevoegd ten opzichte van het instrument zoals het in de validatiestudie is gebruikt. Het gaat daarbij om de schalen 'Praten en uitleggen' en 'Ontwikkelingsstimulering'. Binnen de context van de bso leek het, op het moment van instrumentontwikkeling in 2007-2008, minder passend bij de bestaande visie op buitenschoolse opvang om naast de 'verzorgende' schalen uit het NCKO-instrument (sensitiviteit, respect voor autonomie en structureren en grenzen stellen) ook alle drie de educatieve schalen op te nemen (praten en uitleggen, ontwikkelingsstimulering, en begeleiden van interacties tussen kinderen). Alleen de educatieve schaal 'begeleiden van interacties' is op dat moment -als relevant voor de sociale ontwikkeling van kinderen- opgenomen in de Beoordelingslijst interactievaardigheden voor de bso. De twee andere 'educatieve schalen' werden als 'te schools' beschouwd. Dat betekent dat ook in de landelijke peiling van de pedagogische kwaliteit van de buitenschoolse opvang deze twee interactieschalen aanvankelijk niet meegenomen zouden worden. Gezien de actuele situatie in de buitenschoolse opvang, in 2011, leek dat echter om meerdere redenen een gemiste kans. Ten eerste is de visie op

buitenschoolse opvang inmiddels in sterkere mate ook 'ontwikkelingsgericht', ten tweede zou voor deze interactiekenmerken een parallel met de metingen van de kwaliteit van de kinderdagopvang voor 0 tot 4 jarigen ontbreken. Hetzelfde zou gelden voor de doorlopende lijn van De NCKO-Kwaliteitsmonitor naar De Kwaliteitmonitor BSO, en voor de link naar het Pedagogisch Kader kindercentra 4-13 jaar. In alle drie deze praktijkinstrumenten wordt immers gerefereerd aan zes kwaliteitsaspecten van de interacties tussen pedagogisch medewerkers en kinderen.

Vanuit de klankbordgroep bij de landelijke peiling is vervolgens het belang benadrukt van uitbreiding van het instrument met de twee interactieschalen. Het stimuleren van de ontwikkeling van kinderen ziet men als een belangrijke taak voor de buitenschoolse opvang. Tegelijkertijd bestaat de indruk bij de klankbordgroepleden dat een deel van de pedagogisch medewerkers nog in onvoldoende mate beschikt over de houding en competenties die nodig zijn voor stimulering van de ontwikkeling van kinderen. Het beschrijven van de gewenste interactievaardigheden, en het verzamelen van inzicht in de mate waarin de interacties van pedagogisch medewerkers al wel of nog niet voldoen aan die kwaliteiten, zou dan ook een waardevolle bijdrage kunnen leveren aan verdere professionalisering (kwaliteitsverbetering) van de kinderopvang voor 4- tot 13-jarigen. Om die reden is via een aanvulling op het project besloten alsnog de twee nieuwe interactieschalen aan het instrument 'Beoordelingslijst interactievaardigheden pedagogisch medewerkers bso' toe te voegen.

Validering van de nieuwe Beoordelingslijst interactievaardigheden

De dataverzameling voor de landelijke peiling pedagogische kwaliteit was op het moment van dit besluit al afgerond, evenals de scoring van de videofragmenten op de vier hoofdschalen voor de interactievaardigheden. Het was echter goed mogelijk om de fragmenten opnieuw te bekijken, en alsnog de kwaliteit van de interacties te beoordelen voor de twee toegevoegde aspecten: 'praten en uitleggen' en 'ontwikkelingsstimulering'.

De aanpak van dit traject vereiste vanzelfsprekend wel het herhalen van een deel van de validatiestudie. Ten eerste zijn de twee toegevoegde schalen beschreven, naar voorbeeld van de NCKO-schalen 'praten en uitleggen' en 'ontwikkelingsstimulering', maar met een specifieke invulling voor de buitenschoolse opvang. Voor een check op de inhoudsvaliditeit zijn de nieuwe beschrijvingen voorgelegd aan twee van de ontwikkelaars van de NCKO-schalen

en een collega-wetenschapper die onderzoek uitvoert naar interacties in de buitenschoolse opvang.

Vervolgens hebben de onderzoekers acht fragmenten - uit de dataverzameling van het oorspronkelijke valideringsonderzoek- van verschillende pedagogisch medewerkers beide, maar afzonderlijk van elkaar, beoordeeld. De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid was daarvoor 100%. Uit hetzelfde databestand zijn daarna 35 fragmenten at random geselecteerd, verspreid over alle 10 de groepen waarvoor ook de SACERS-scores beschikbaar waren²⁰. Voor die fragmenten is de kwaliteit van de interactievaardigheden van de pedagogisch medewerkers voor 'praten en uitleggen' en 'ontwikkelingsstimulering' beoordeeld. Die scores zijn toegevoegd aan het bestand van de validatiestudie.

Dat maakte het mogelijk om vervolgens ook opnieuw de convergente validiteit van het nieuwe instrument (de uitgebreide Beoordelingslijst interactievaardigheden pedagogisch medewerkers) met de SACERS-interactiescores te bepalen. Er is, net als in de validatiestudie, een correlatie berekend tussen de totaalscore op het nieuwe instrument, en de somscore over de interactie-items uit de SACERS -althans, die items die betrekking hebben op de interactie tussen de pedagogisch medewerkers en de kinderen (de items 28 t/m 33), voor de 10 groepen waarvoor de SACERS-scores beschikbaar waren. De correlatie tussen de SACERS-interactiematen en het oude instrument Beoordelingslijst Interactievaardigheden was redelijk goed ($r = .57^*$, $p < 0.05$)²¹, ook al is er sprake van een verschillende manier van meten. Bij de SACERS gaat het om observaties in een groep, waarin meerdere pedagogisch medewerkers tegelijk aan het werk zijn. Bij de beoordeling van de interactievaardigheden op basis van videofragmenten met de Beoordelingslijst gaat het om individuele pedagogisch medewerkers en een bredere invulling van interactievaardigheden. De correlatie tussen de SACERS-interactiematen en de nieuwe, uitgebreide versie van het instrument Beoordelingslijst interactievaardigheden blijft redelijk in orde, al komt die nu iets lager uit ($r = .45$). Wat verklaarbaar is aangezien in de SACERS-schalen meer accent ligt op aspecten als 'begroeten en afscheid nemen, een warme benadering en respect voor kinderen, regie en

²⁰ Zie voor een toelichting paragraaf 3.1.2

²¹ Het is onduidelijk waardoor in de rapportage over het validatieonderzoek een andere correlatie is gevonden dan bij de herhaling van de berekening. Het meest waarschijnlijk is dat er sprake is van een typefout. De correlatie met de SACERS-interactiescores blijft echter ook bij de nieuwe berekening goed genoeg om te kunnen spreken van voldoende convergente validiteit.

leiding, en discipline'. Daarnaast is er in één van de schalen overigens wel aandacht voor 'staff-child conversations' en de kwaliteit daarvan. Samengevat betekent dit dat beide instrumenten een vergelijkbaar aspect van pedagogische kwaliteit in beeld brengen, maar niet onderling uitwisselbaar zijn.

Aanvullende scoring van de videofragmenten uit de peiling

In aansluiting op de validering is een extra trainingsronde georganiseerd voor de onderzoeksassistenten. Door in totaal drie assistenten, en de twee onderzoekers is een selectie uit het videomateriaal van de landelijke peiling opnieuw bekeken, voor de twee nieuwe interactiematen.

In de selectie zijn 20 fragmenten gebruikt als 'oefenfragmenten'. Deze fragmenten zijn door alle vijf de beoordelaars gescoord, waarna de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid is vastgesteld. Die lag tussen .61 en .88 voor 'praten en uitleggen', en tussen .62 en .95 voor 'ontwikkelingsstimulering'. De fragmenten waarover de oordelen te ver uit elkaar lagen (meer dan een punt verschil), zijn vervolgens in het team besproken om de kwaliteit van de beoordelingen verder te verbeteren.

Daarna zijn in totaal 184 videofragmenten uit de dataverzameling van de peiling opnieuw beoordeeld voor de interactievaardigheden 'praten en uitleggen' en 'ontwikkelingsstimulering'. De selectie van die fragmenten was als volgt: alle bso's en alle pedagogisch medewerkers zijn in dit bestand vertegenwoordigd. Voor iedere pedagogisch medewerker is echter slechts één fragment gescoord. Welk fragment dat werd, is per dobbelsteen bepaald. Uiteindelijk is op deze manier 30% van het totaal aan beschikbare fragmenten opnieuw beoordeeld. Daarbinnen is opnieuw gekozen voor 10% overlap om de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid ook voor deze interactievaardigheden te kunnen bepalen. Tijdens de scoringsdagen zijn fragmenten die bij de beoordelaar twijfels opriepen, voorgelegd aan de andere beoordelaars en is soms een gezamenlijk oordeel gegeven (dat overigens zelden afweek van wat de eerste beoordelaar in gedachten had). Over resultaten voor de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid voor het gehele instrument wordt gerapporteerd in de onderstaande paragraaf (4.4.2).

4.4.2 De beoordelaars

Bij twee van de instrumenten is gewerkt met getrainde beoordelaars, voor beide instrumenten (de Observatielijst pedagogische kwaliteit bso, en de Beoordelingslijst interactievaardigheden bso), is vervolgens de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid bepaald.

Interbeoordelaarsbetrouwbaarheid voor de Observatielijst pedagogische kwaliteit bso

De Observatielijst pedagogische kwaliteit bso is op alle bso's ingevuld door twee beoordelaars die onafhankelijk van elkaar per item een oordeel hebben toegekend, tijdens observaties op dezelfde bso-middag. De oordelen van beide observatoren blijken vervolgens goed met elkaar in overeenstemming. Voor het gehele instrument gaat het om een interbeoordelaarsovereenstemming van .84. De overeenstemming per item in de lijst ligt tussen .71 en .96, en is daarmee voldoende tot goed. (De bijbehorende tabel is opgenomen als bijlage 2 bij dit rapport). Voor een volgende peiling zou het goed zijn om de items waarop de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid lager is dan .80 nog eens nader te bekijken. Het kan zijn dat beoordelaars minder overeenstemming bereiken wanneer zij bepaalde observaties gemakkelijk 'missen', wellicht kunnen hier de ankerpunten nog duidelijker vastgelegd en beschreven worden.

Interbeoordelaarsbetrouwbaarheid voor de Beoordelingslijst interactievaardigheden

Voor de beoordeling van de interactievaardigheden van pedagogisch medewerkers is gekeken naar fragmenten die op video waren opgenomen. Het ging daarbij in principe om drie fragmenten van telkens vijf minuten van drie - of bij kleinere bso's twee- verschillende pedagogisch medewerkers. In totaal zijn 612 fragmenten beoordeeld, waarvan 10% is gescoord door twee beoordelaars zodat de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid ook voor dit instrument kon worden bepaald.²²

De beoordelaars kenden per fragment, en per interactievaardigheid een score toe op een vijfpuntsschaal: 1 = zeer laag, 2 = laag, 3 = matig, 4 = hoog, 5 = zeer hoog. Vooraf is afgesproken dat een marge van een schaalpunt verschil tussen de beoordelaars acceptabel is. Dat uitgangspunt is ook gehanteerd bij het bepalen van de overeenstemmingspercentages.

Het algemene beeld dat naar voren komt uit tabel 20 is dat bij rond de 90% van de oordelen hooguit één schaalpunt verschil voorkwam. De minste overeenstemming is er over beide aspecten van de begeleiding van interacties, de sterkste overeenstemming is er over de schalen 'praten en uitlegen' en

²² Voor de twee nieuw toegevoegde interactievaardigheden werden in totaal 184 fragmenten beoordeeld.

'ontwikkelingsstimulering'. Er was geen beoordelaar die sterk afweek van de anderen.

Tabel 20: Overeenstemmingspercentages bij duo-beoordeling van interactievaardigheden

Interactievaardigheden	Overeenstemmingspercentages
Emotionele ondersteuning	
Sensitief	88.0%
Responsief	90.4%
Respect voor autonomie	
Niet-intrusief	89.0%
Stimulering autonomie	88.0%
Regie en leiding	
Structuur	93.9%
Ingrijpen, niet permissieve stijl	93.9%
Begeleiding interacties	
Stimulering positieve interacties	83.1%
Omgang negatieve interacties	81.8%
Praten en uitleggen	100%
Ontwikkelingsstimulering	100%

5 Resultaten, deel 2: Pedagogische kwaliteit van buitenschoolse opvang

In dit vijfde hoofdstuk bespreken we de resultaten van de landelijke peiling van de pedagogische kwaliteit van de buitenschoolse opvang in Nederland. Eerst gaan we in op de oordelen van de direct betrokkenen: ouders, kinderen en pedagogisch medewerkers. Deze geven een indicatie voor het beeld dat de direct betrokkenen hebben van de geboden opvangkwaliteit, ze zijn niet op zichzelf te lezen als een objectieve maat voor de pedagogische kwaliteit van de buitenschoolse opvang. Vervolgens bespreken we de uitkomsten van de uitgevoerde observaties van de pedagogische kwaliteit in 78 bso's, en van de beoordeling van de interactievaardigheden van de pedagogisch medewerkers op basis van videofragmenten. Deze resultaten kunnen wel beschouwd worden als een objectieve meting van de daadwerkelijke pedagogische kwaliteit van de buitenschoolse opvang in Nederland.

5.1 Oordelen van direct betrokkenen zelf

5.1.1 Ouders

De ouders die de vragenlijst hebben ingevuld zijn als groep behoorlijk positief. Zij geven als rapportcijfer gemiddeld een 7,5 aan de bso van hun kinderen (met een minimum van 3, en een maximum van 10).

De vragen voor de ouders gingen over vijf thema's, over elk thema zijn meerdere vragen gesteld. De interne samenhang per cluster van vragen was steeds hoger dan $\alpha = .70$, en daarmee voldoende om van een schaal te kunnen spreken (en een samengestelde variabele te kunnen genereren voor het

uitvoeren van verdere analyses): de groep, de ruimtes, vrij spel en activiteiten aanbod, pedagogisch beleid en contact met school en ouders.²³

In tabel 21 is zichtbaar dat zowel voor de groep, als voor de ruimtes, het activiteiten aanbod, en het pedagogisch beleid de kwaliteit van de buitenschoolse opvang volgens de ouders in orde is. De ouders geven een gemiddelde score van (bijna) 4, op de vijfpuntsschaal, waarbij 4 staat voor 'de uitspraak klopt met mijn ervaring' (bijvoorbeeld: "mijn kind kan op deze bso goed buitenspelen"). Iets lager is de gemiddelde score voor het contact tussen de bso en de ouders, en school. Hier komt het gemiddelde uit op 3.5, dus tussen 'klopt' en 'klopt soms wel, en soms niet' in.

Tabel 21: Interne samenhang van de schalen, en gemiddelde scores op de oudervragenlijst buitenschoolse opvang.

Samengestelde variabele (schaal)	gem.	sd	range ²⁴	n
groep (3 items, $\alpha = .73$)	3.86	.59	1.75- 5	204
ruimtes (3 items, $\alpha = .72$)	4.01	.66	1.67- 5	204
spel&activiteiten (5 items, $\alpha = .72$)	3.91	.47	2- 5	201
pedagogisch beleid (6 items, $\alpha = .82$)	3.93	.47	2.33- 5	199
contact met ouders en school(3 items, $\alpha = .74$)	3.52	.75	1-5	199

In de vervolganalyses is gekeken of er sprake is van samenhang tussen enkele achtergrondkenmerken van ouders en hun oordelen over de kwaliteit van de buitenschoolse opvang.

Tussen ouders van jongens versus ouders van meisjes zijn weinig verschillen in hun oordelen, behalve op twee punten: ouders van jongens geven een significant positiever oordeel over de ruimtes ($p < .01$), en over het contact met ouders en school ($p < .05$).

Er zijn geen verschillen in ouderoordelen die samenhangen met de leeftijd van het kind of het aantal jaren bso-ervaring.

²³ Voor een beschrijving van de inhoud van de schalen en de vragen die aan de ouders, kinderen en pedagogisch medewerkers zijn voorgelegd verwijzen we naar paragraaf 3.1 Meetinstrumenten.

²⁴ De range geeft aan wat de laagste en hoogste scores zijn die voorkomen in de antwoorden op de vragenlijst. Wanneer de laagste score 1.75 is, zoals bij 'groep', houdt dat in dat geen van de ouders op alle drie de items uit deze schaal een score 1 heeft gegeven, maar dat het laagste gemiddelde op deze drie items samen 1.75 is.

Wel zijn er verschillen gerelateerd aan het aantal dagen dat het kind de bso bezoekt. Ouders van kinderen die vier dagen per week naar de bso komen oordelen significant positiever over het pedagogisch beleid ($p < .01$) en contact ($p < .05$) dan ouders van kinderen die twee dagen per week de bso bezoeken. Voor het pedagogisch beleid geldt dit ook ten opzichte van ouders van kinderen die drie dagen per week de bso bezoeken ($p < .05$).

Ook blijkt er sprake van verschillende oordelen die samenhangen met de grootte van de gemeente waarin de bso staat. Ouders in kleinere gemeenten zijn significant positiever over (a) de ruimtes ($p < .01$) en (b) het pedagogisch beleid van de bso van hun kind ($p < .05$) dan ouders uit de G32. Wat de ruimte betreft heeft dat vooral te maken met een positiever oordeel over de buitenspeelmogelijkheden. Voor het pedagogisch beleid gaat het vooral om een positiever oordeel over de bijdrage van de bso aan het zelfvertrouwen en de zelfstandigheid van het kind, en het aanbod aan uitdagende, nieuwe activiteiten of speelmaterialen. Tabel 22 geeft een overzicht van de uitgevoerde vergelijking.

Tabel 22: Verschillen in oordelen van ouders op de samengestelde variabelen gerelateerd aan gemeentegrootte

	Grootte gemeente					
	G4		G32		overige	
	gem	sd	gem	sd	gem	sd
groep	3.71	.61	3.82	.50	3.91	.62
ruimtes	3.91	.67	3.77	.80	4.13**	.57
spel&activiteiten	3.77	.62	3.81	.44	3.98	.42
pedagogisch beleid	3.85	.45	3.79	.46	4.00*	.46
contact met ouders en school	3.54	.82	3.34	.61	3.59	.78

*houdt in: significant bij een overschrijdingswaarde van .05

** houdt in: significant bij een overschrijdingswaarde van .01

5.1.2 Kinderen

Net als hun ouders zijn ook de kinderen die de vragenlijsten hebben ingevuld als groep positief over de kwaliteiten van hun bso's. Hun gemiddelde rapportcijfer voor hun bso is een ruime 8.

In de kindervragenlijst is gewerkt met vier clusters van vragen die corresponderen met de vier pedagogische doelen van Riksen-Walraven. De

clusters vertoonden, met α waardes tussen .73 en .91, alle vier voldoende samenhang om ze te kunnen opvatten als schaalscores, en om vervolgens samengestelde variabelen te kunnen genereren voor het uitvoeren van verdere analyses. Tabel 23 geeft een overzicht van de resultaten.

Voor de schaal 'veiligheid en welbevinden' gaat het om uitspraken zoals: ik vind het leuk op de bso, de leidsters helpen mij als dat nodig is, de leidster weet hoe ik me voel, ik kan met de leidster over problemen praten, e.d. De gemiddelde score is op deze schaal 3.93, wat betekent dat de kinderen vinden dat deze uitspraken kloppen met hun ervaringen op de bso.

De schaal 'persoonlijke ontwikkeling' bevat uitspraken zoals: op mijn bso is er een leuke speelruimte, mag ik zelf kiezen wat ik ga spelen, zijn er veel leuke dingen te doen, leer ik nieuwe dingen, doen de leidsters leuke dingen met ons e.d.. Ook hiervan vinden de kinderen dat dit klopt met hun eigen ervaringen, met een gemiddelde score van 3.98.

Voor de schaal 'sociale ontwikkeling', die bestaat uit uitspraken zoals: ik kan goed opschieten met de andere kinderen, ik heb veel contact met andere kinderen op de bso, wij hebben een leuke groep op de bso etc., geven de kinderen een gemiddelde score van 3.85. Ook deze uitspraken kloppen dus in redelijke mate met hun ervaringen.

De vierde schaal 'socialisatie' bevat twee items: ik weet goed wat de regels en afspraken zijn op de bso, het is duidelijk wat wel mag en niet mag. De kinderen zijn het erover eens dat dat klopt met hun ervaringen op de bso, met een gemiddelde score van 4.24.

Tabel 23: Interne samenhang van de schalen, en gemiddelde scores op de kindervragenlijst buitenschoolse opvang.

Samengestelde variabele (schaal)	gem.	sd	range	n
veiligheid en welbevinden (10 items, $\alpha = .91$)	3.93	.64	1.60 - 5	88
persoonlijke ontwikkeling (10 items, $\alpha = .83$)	3.98	.48	2.60 - 5	88
sociale ontwikkeling (8 items, $\alpha = .90$)	3.85	.70	1.38 - 5	88
socialisatie (2 items, $\alpha = .73$)	4.24	.54	3 - 5	88

Nadere analyses laten zien dat er geen significante verschillen zijn tussen de oordelen van jongens en meisjes op de vier samengestelde variabelen. En evenmin voor kinderen uit verschillende leeftijdsgroepen (bij een indeling in jongsten, middelsten, oudsten) zoals in tabel 24 zichtbaar is.

Tabel 24: Verschillen in oordelen tussen de jongste, middelste en oudste kinderen op de vier samengestelde variabelen

	leeftijd					
	4 t/m 6 jaar		7 t/m 9 jaar		10 t/m 12 jaar	
	gem	sd	gem	sd	gem	sd
veiligheid en welbevinden	3.92	.59	3.96	.70	3.82	.68
persoonlijke ontwikkeling	3.95	.49	4.00	.47	4.03	.56
sociale ontwikkeling	3.86	.66	3.85	.79	3.78	.56
socialisatie	4.18	.46	4.29	.60	4.33	.66

Er zijn verder ook nauwelijks verschillen in de oordelen van kinderen die samenhangen met de omvang van de gemeente waarin de bso staat die zij bezoeken. De enige uitzondering daarop is dat kinderen uit de kleine gemeenten significant positiever ($p < .05$) zijn over de mogelijkheden die de bso biedt voor hun persoonlijke ontwikkeling dan de kinderen van bso's uit de vier grote steden. Dit verschil heeft vooral te maken met het oordeel over de aanwezigheid van spelletjes en materialen en dat er nieuwe dingen geleerd worden op de bso. Kort samengevat: de kinderen hebben meer ruimte en krijgen meer ruimte.

Tabel 25: Verschillen in oordelen tussen de kinderen die een bso bezoeken in de G4, de G32 of de overige gemeenten op de vier samengestelde variabelen

	Gemeente grootte					
	G4		G32		overig	
	gem	sd	gem	sd	gem	sd
veiligheid en welbevinden	3.48	.86	3.93	.52	4.01	.60
persoonlijke ontwikkeling	3.64	.53	3.87	.41	4.08*	.47
sociale ontwikkeling	3.34	.90	3.89	.68	3.91	.67
socialisatie	4.31	.37	4.29	.63	4.24	.52

5.1.3 Pedagogisch medewerkers

Als het gaat om de pedagogische kwaliteiten van de bso waar zij werken, zijn de oordelen van de pedagogisch medewerkers als groep behoorlijk positief (zie tabel 26). Ook zijn zij behoorlijk tevreden over hun werksituatie, met uitzondering van hun salaris, zoals zichtbaar is in tabel 27.

Ook de vragenlijst voor pedagogisch medewerkers is opgebouwd uit een aantal clusters van vragen. Op basis van inhoudelijke overwegingen in combinatie met de resultaten van de uitgevoerde factoranalyses konden negen samengestelde variabelen worden gegenereerd. Er was voldoende sprake van interne samenhang tussen de vragen in elk van deze schalen om ervan uit te kunnen gaan dat de vragen gezamenlijk een goede beschrijving geven van een bepaald aspect van de pedagogische kwaliteit van buitenschoolse opvang. De laagste waarde voor de berekende interne samenhang was een Cronbachs alfa van .68, de hoogste waarde is .83. In deze vragenlijst konden pedagogisch medewerkers steeds aangeven in hoeverre de stellingen 'waar' zijn in de context waarin zij werken. De score 1 staat daarbij voor 'helemaal niet waar', score 5 voor 'helemaal waar.'²⁵

Voor de variabele *groeps- en teamstabiliteit* gaat het om aspecten als: er zijn weinig wisselingen in het team en in de groep, en er is voldoende gelegenheid voor pedagogisch medewerkers om een persoonlijke band op te bouwen met de kinderen. De pedagogisch medewerkers als groep komen uit op een gemiddelde score van 3.8 wat inhoudt dat hun ervaring vooral is dat de uitspraken 'waar' zijn.

De vragen over de *buitenruimte* hadden betrekking op de ruimte om buiten te spelen, en de aantrekkelijkheid van die buitenruimte. De pedagogisch medewerkers geven ook hier een gemiddelde score van bijna 4, wat betekent dat zij vinden dat voor hun bso-locatie de uitspraken waar zijn: er is ruimte om buiten te spelen, en die buitenruimte ziet er aantrekkelijk uit. Van de in totaal 219 respondenten zijn er overigens ook een aantal die voor een of beide vragen antwoordden 'dat is niet waar' of zelfs 'dat is helemaal niet waar' (resp. n=5 voor 'er is ruimte om buiten te spelen', en n=34 voor 'de buitenruimte ziet er aantrekkelijk uit'), en respondenten die juist voor hun locatie invulden 'dat is helemaal waar'.

Voor de variabele *binnenruimte* zijn vragen gesteld over de aantrekkelijkheid, de mogelijkheden voor rustig spel en beweging, en over de aanwezigheid van interessant speelmateriaal voor kinderen van alle leeftijden. Gemiddeld

²⁵ Om het overzicht compleet te maken: 1 = dat is helemaal niet waar, 2 = dat is niet waar, 3 = dat is deels waar, deels niet waar, 4 = dat is waar, 5 = dat is helemaal waar.

genomen vinden de pedagogisch medewerkers dat hun bso hieraan in redelijke mate voldoet, met een score van 3.8.

De vragen binnen de schaal '*structuur en vrij spel*' gaan over de aanwezigheid van vaste groepsmomenten, een duidelijke structuur van de bso-middagen, en de mogelijkheid voor kinderen om zelf te kiezen wat zij gaan doen. De pedagogisch medewerkers zijn van mening dat deze aspecten prima in orde zijn op de bso waar zij werken, met een gemiddelde score van 4.25.

De vragen binnen de schaal '*activiteitsaanbod*' gaan over het aanbieden van (groeps)activiteiten en uitdagende activiteiten voor alle kinderen. Ook hierover zijn de pedagogisch medewerkers redelijk tevreden, met een gemiddelde waardering van 3.76, die in de buurt komt van de stelling 'dat is waar'.

De schaal '*ontwikkelingsstimulering*' vertoont een sterke interne samenhang, met een α van .83 voor alle 11 items samen. Over het algemeen zijn de pedagogisch medewerkers redelijk positief over het aanbod. Factoranalyse laat zien dat er eventueel ook twee subschalen gemaakt kunnen worden. Er worden door de pedagogisch medewerkers scores toegekend die gemiddeld hoger liggen van 4 (dat is waar) voor aspecten zoals: kinderen voelen zich veilig, kinderen komen met plezier, positieve sfeer, en aandacht voor: beweging, creatieve ontwikkeling, sociale ontwikkeling. Voor activiteiten op andere ontwikkelingsgebieden zijn de pedagogisch medewerkers duidelijk minder tevreden met het aanbod. Hiervoor liggen hun antwoorden dicht bij 'dat is deels waar, deels niet waar' (aandacht voor: muziek/dans/drama, taal- en denkontwikkeling, ruimtelijk inzicht en techniek, natuur), of vinden zij zelfs dat het niet wordt aangeboden op hun bso: mediaopvoeding (2,95).

Van het '*pedagogisch beleid en de aandacht voor teamontwikkeling*' vinden de pedagogisch medewerkers dat die in orde is (gemiddelde score is hier 4).

Ook het *contact met ouders* is volgens de pedagogisch medewerkers goed (4.2).

Voor het *contact met de scholen*, over zaken als afstemming van de pedagogische aanpak, en over praktische zaken, zijn zij minder positief (3.2). Bij contact gaat het over iets dat van beide kanten zou moeten komen, de relatief lage score op dit punt zegt niet per definitie dat de pedagogisch

medewerkers vinden dat hun bso in dit opzicht zelf te weinig onderneemt. Het kan ook zijn dat zij vinden dat het ontbreekt aan initiatieven vanuit de basisscholen.

Tabel 26: Interne samenhang van de schalen en gemiddelde scores op de vragenlijst voor pedagogisch medewerkers

Samengestelde variabele (schaal)	gem	sd	range	n
groeps- en teamstabiliteit (6 items, $\alpha = .71$)	3.83	.51	1-5	218
buitenruimte (2 items, $\alpha = .68$)	3.97	.79	1-5	219
binnenruimte en spel materiaal (4 items, $\alpha = .70$)	3.80	.61	1-5	219
structuur en vrije keuze (3 items, $\alpha = .76$)	4.25	.56	1-5	219
activiteitsaanbod (2 items, $\alpha = .78$)	3.76	.70	1-5	219
ontwikkelingsstimulering (11 items, $\alpha = .83$)	3.80	.44	2.27-5	219
pedagogisch beleid & team (6 items, $\alpha = .76$)	4.00	.50	1.83-5	219
contact met de ouders (2 items, $\alpha = .83$)	4.21	.63	1-5	219
contact met de scholen (2 items, $\alpha = .68$)	3.24	.78	1-5	219

Tevredenheid over de werksituatie

De pedagogisch medewerkers beantwoordden ook enkele vragen over hun tevredenheid met hun werksituatie. Uit hun antwoorden komt naar voren dat zij daarover, in het algemeen, positief denken: gemiddeld genomen is er sprake van plezier in het werk, en een goed contact met kinderen, collega's, leidinggevenden en van een prettige sfeer in het team, en vinden de pedagogisch medewerkers dat zij voldoende worden begeleid. De meerderheid zou geen ander werk willen doen.

Wat minder enthousiasme is er voor de mogelijkheden voor verdere ontwikkeling, en over het salaris.

Tabel 27: Gemiddelde scores tevredenheid werksituatie van pedagogisch medewerkers

	gem	sd	range	n
ik werk met plezier op de bso	4.35	.70	1-5	218
mijn contact met de kinderen is goed	4.45	.62	1-5	219
mijn contacten met mijn collega's zijn goed	4.26	.68	1-5	218
mijn relatie met mijn leidinggevende is goed	4.20	.74	1-5	216
de werksfeer in het team is goed	4.16	.71	1-5	219
ik word goed begeleid in mijn werk	3.90	.76	1-5	217
er zijn voor mij voldoende mogelijkheden om me verder te ontwikkelen	3.51	.94	1-5	217
ik zou liever ander werk doen*	4.01	1.09	1-5	218
ik ben tevreden over de inhoud van mijn werk	3.90	.76	1-5	218
ik ben tevreden over wat ik verdien	3.10	.99	1-5	217

*item is omgescoord zodat hier gelezen kan worden: hoe hoger de score, des te minder de pm-ers 'liever ander werk zouden doen'

Samenhang van de oordelen van pm-ers met enkele achtergrondkenmerken

Er zijn geen verschillen in de oordelen van pedagogisch medewerkers over de pedagogische kwaliteit van de bso, of in hun tevredenheid met het werk, die samenhangen met hun leeftijd. Jongere en oudere pedagogisch medewerkers waarderen beide aspecten op dezelfde manier.

Wel zijn er enkele verschillen gerelateerd aan het niveau van de vooropleiding, zowel voor het oordeel over de pedagogische kwaliteit (tabel 28), als over de tevredenheid over het werk (tabel 29).

Medewerkers met een MBO opleiding (op niveau 3 én 4) geven een significant positiever oordeel over de groeps- en teamstabiliteit dan medewerkers met een HBO opleiding (significant bij een overschrijdingswaarde van .05).

Medewerkers met een MBO3-opleiding geven een significant positiever oordeel over het pedagogisch beleid dan medewerkers met een HBO opleiding (significant bij een overschrijdingswaarde van .01).

Pedagogisch medewerkers die vier of vijf dagen per week werkzaam zijn op hun bso oordelen significant positiever over de kwaliteitsaspecten activiteitenaanbod, aandacht voor ontwikkelingsstimulering en pedagogisch beleid, dan degenen die twee dagen per week op een bso werken. Of zij al dan

niet werken op een vaste groep maakt voor hun oordelen over de pedagogische kwaliteit geen verschil. (Tabellen niet opgenomen).

Tabel 28: Verschillen in het oordeel van pm-ers over pedagogische kwaliteit gerelateerd aan vooropleiding

	vooropleiding							
	MBO 3		MBO 4		HBO		anders	
	m	sd	m	sd	m	sd	m	sd
groeps- en teamstabiliteit	3.89*	.42	3.89*	.47	3.61	.68	3.86	.44
buitenruimte	3.92	.77	4.03	.74	3.86	.90	4.16	.78
binnenruimte en spelateriaal	3.87	.58	3.82	.56	3.71	.65	3.78	.75
structuur en vrije keuze	4.31	.49	4.30	.47	4.14	.80	4.14	.50
activiteiten aanbod	3.93	.69	3.72	.70	3.60	.73	3.82	.48
ontwikkelingsstimulering	3.84	.42	3.81	.44	3.68	.43	3.93	.49
pedagogisch beleid	4.10**	.47	4.01	.44	3.80	.60	4.08	.45
contact met de ouders	4.31	.44	4.27	.54	4.00	.94	4.16	.62
contact met de scholen	3.26	.75	3.37	.78	3.04	.71	3.20	.93

Pedagogisch medewerkers met een MBO 3 opleiding zijn meer tevreden over het dagelijks werk en de voorwaarden dan pedagogisch medewerkers met een HBO opleiding. De omvang van de aanstelling in aantal dagen per week dat iemand werkzaam is op de bso speelt hierin verder geen rol. Er zijn geen verschillen gevonden in de oordelen van de pedagogisch medewerkers die meer of juist minder dagen werken.

Tabel 29: Verschillen in tevredenheid van pm-ers over de werksituatie gerelateerd aan vooropleiding

	vooropleiding							
	MBO 3		MBO 4		HBO		anders	
	m	sd	m	sd	m	sd	m	sd
tevredenheid dagelijks werk	4.37**	.44	4.19	.47	3.96	.70	4.25	.54
tevredenheid voorwaarden	4.08**	.62	3.92	.57	3.65	.73	3.82	.69

** significant bij een overschrijdingswaarde van .01.

5.2. Externe beoordelingen

De Vragenlijst organisatorische kenmerken was met name bedoeld voor het verzamelen van achtergrondinformatie voor de beoordeling van die aspecten van pedagogische kwaliteit die niet alleen op basis van een eenmalige observatie kunnen worden vastgesteld, en voor het beschrijven van het werkveld in de vorm van een aantal achtergrondkenmerken zoals: de omvang en populatie van de bso-locaties, het gemiddeld aantal dagen dat kinderen naar de buitenschoolse opvang komen, en de samenwerkingsrelaties met basisscholen en andere instellingen. De relevante informatie is meegenomen in de schets van het veld in paragraaf 4.2, en -waar dat van toepassing was- in de scores op de observatielijst pedagogische kwaliteit bso. Voor de beschrijving van de gebruikte instrumenten (de observatielijst pedagogische kwaliteit, en de beoordelingslijst interactievaardigheden bso) verwijzen we graag terug naar paragraaf 3.1.2.

5.2.1 *Geobserveerde pedagogische kwaliteit bso*

De pedagogische kwaliteit van de bso's is gemiddeld genomen voldoende, gemeten met de Observatielijst pedagogische kwaliteit bso. Deze observatielijst bevat in totaal 33 onderwerpen, opgebouwd uit meerdere items waarbij de schaalwaarden goed zijn verankerd om te zorgen voor zo objectief mogelijke oordelen. Er worden zowel aspecten van de structurele kwaliteit beoordeeld als kenmerken van de proceskwaliteit. Wanneer we in de resultaten eveneens een opsplitsing maken in structurele en proceskwaliteiten wordt zichtbaar dat met name de proceskwaliteit een ruime voldoende krijgt van de beoordelaars, waar de structurele kwaliteiten dichterbij 'voldoende' blijven, zoals tabel 30 toont.

Op de meeste items is het oordeel 'voldoende' of iets hoger. Er zijn vooral lage oordelen ('voldoet niet') gegeven voor groepsopbouw en stabiliteit, teamsamenstelling en -ontwikkeling, informatie-uitwisseling met de basisscholen en met andere instellingen, inspelen op kinderen met speciale behoeften.

Voor enkele andere items is het gemiddeld oordeel iets beneden de score 3 ('voldoet'). Daarbij gaat het om: het aanbod aan muziek, dans en drama, taal en denken, aandacht voor natuur, (spel)computers, video(games) en computers. Het oordeel 'voldoet goed' is de gemiddelde score bij twee items: begroeten en afscheid nemen, en structuur en regie.

Tabel 30: Oordelen over de pedagogische kwaliteit van de bso volgens de observatielijst, ingedeeld in structurele en proceskwaliteiten

Samengestelde variabele (schaal)	gem	sd	Range	n
Structurele kwaliteiten				
Binnenruimte (3 items, $\alpha = .63$)	3.26	1.08	1 - 5	155
Buitenruimte (2 items, $\alpha = .72$)	3.56	1.13	1 - 5	155
Materiaal (8 items, $\alpha = .62$)	3.07	.55	1.88 - 4.5	155
Organisatorisch (11 items, $\alpha = .88$)	3.17	.55	1.45 - 4.5	155
Proceskwaliteiten				
Proceskwaliteit (7 items, $\alpha = .84$)	3.69	.73	1.14 - 5	155

Waar het beeld gebaseerd op de gemiddelde scores op de samengestelde variabelen positief is, geeft het nader bekijken van de beoordelingen op itemniveau een iets andere indruk. Wanneer we uitgaan van een driedeling waarbij de beoordelingen ‘voldoet niet’ en ‘voldoet niet helemaal’ enerzijds, en de beoordelingen ‘voldoet goed’ en ‘voldoet uitstekend’ worden samengenomen, wordt (in tabel 31) zichtbaar dat op bepaalde aspecten van pedagogische kwaliteit toch een behoorlijk percentage van de bso’s niet voldoet aan de gewenste kwaliteitsnormen.

Voor die items waar ook de gemiddelde score lager is dan 3 (voldoende) is een vervolganalyse uitgevoerd waarbij ook de subitems zijn benut: in de observatielijsten hebben de beoordelaars steeds aangegeven welk van de ankerpunten wel, en welke niet aanwezig was (zie daarvoor de voorbeelditems zoals ze zijn opgenomen in hoofdstuk 3). Ook die subscores zijn ingevoerd in het databestand. Op basis van frequentieanalyses per subitem is nu bekeken welke aspecten vooral hebben bijgedragen aan de lage beoordeling, mede als opstapje naar eventuele verbetermogelijkheden.

Kwaliteitsaspecten die niet, of niet helemaal voldoen

De laagste gemiddelde scores zijn er voor de kwaliteitsaspecten: groepsopbouw en stabiliteit (1,9), teamsamenstelling en -ontwikkeling (2,0), informatie-uitwisseling en afstemming met de basisschool (1,7), en met andere instellingen (2,1), en inspelen op kinderen met speciale behoeften (1,9). Al deze scores vallen in de categorieën ‘voldoet niet/voldoet niet helemaal.’ We

bespreken de uitkomsten van de vervolganalyses -die hier verder niet in tabelvorm worden gepresenteerd- voor elk van deze items afzonderlijk.

Groepsopbouw en -stabiliteit

De lage beoordeling wordt hier vooral veroorzaakt doordat in zo'n 50% van de bso's in de peiling oudste en jongste kinderen samen in een groep zitten. Verder blijkt dat in zo'n 20% van de groepen een of meer kinderen geen ander kind van de eigen leeftijd heeft om mee te spelen, en dat in eveneens ongeveer 20% van de bso's een scheve verhouding is tussen het aantal meisjes en jongens in de groep.

Voor kleine bso's is een goede groepssamenstelling naar leeftijdsopbouw en sekse lang niet altijd praktisch haalbaar. Tegelijk is het vanuit een pedagogisch perspectief wel belangrijk dat kinderen op de bso voldoende leeftijdgenoten - ook van de eigen sekse- hebben in de groep om te kunnen kiezen met wie zij die middag gaan spelen.

Teamsamenstelling en -ontwikkeling

Voor het item 'teamsamenstelling en -ontwikkeling' komt vooral vaak de beoordeling 'voldoet niet' voor. Dat wordt veroorzaakt doordat zo'n 65% van de bso-teams bestaat uit alleen vrouwen of in één (sport-)bso uit alleen mannen. In 50% van de teams is bovendien geen sprake van variatie waar het gaat om talenten en specifieke vaardigheden. In 33% van de geobserveerde bso's ontbrak het aan functiedifferentiatie of ontwikkelingsmogelijkheden die daarbij passen.

Daarnaast zijn er ook een aantal positieve punten: er was zelden of nooit sprake van een team met alleen invallers, stagiaires of beginnende pm-ers. Verder was er in 25% van de teams juist sprake van een evenwichtige opbouw, in 20% van zichtbare functiedifferentiatie en in 30% van coaching on the job. Opnieuw geldt dat er sprake is van een kwaliteitsaspect waarop - in elk geval deels- de haalbaarheid en wenselijkheid niet gemakkelijk met elkaar in overeenstemming te brengen zijn. Werving van met name mannelijke pedagogisch medewerkers is uitzonderlijk moeilijk, ook al is het vanuit pedagogisch perspectief misschien wenselijk dat kinderen opgroeien met zowel vrouwelijke als mannelijke opvoeders om zich heen.

Informatie-uitwisseling en afstemming met de basisschool

Waar het gaat om de uitwisseling en afstemming met de basisscholen valt uit

de nadere analyses op te maken dat vrijwel alle bso's contact hebben met de school over individuele kinderen, en over praktische zaken zoals schoolreisjes en studiedagen. Daarnaast geeft 23% aan dat er sprake is van overleg over het pedagogisch beleid in de vorm van uitwisseling van visies en opvattingen, en organiseert 16% van de bso's jaarlijks een of meer activiteiten samen met de basisschool/-scholen.

De lage scores komen voort uit het feit dat 65% van de bso's geen contact heeft met de school over de pedagogische visie (anderzijds is dat contact er voor 34% van de bso's wel). Hierbij ging het niet om 'afstemming' of 'een gedeelde visie' maar uitsluitend over contact over de pedagogische visies van school en buitenschoolse opvang. (Een gezamenlijk pedagogisch beleid met de basisschool is er voor slechts een van de bso's in deze peiling).

Een punt van discussie hier is natuurlijk dat voor een dergelijk contact over de pedagogische visie twee partijen nodig zijn: de bso en de basisschool/-scholen. Bovendien is afstemming van het pedagogisch beleid bij samenwerking met meerdere basisscholen wellicht een complexe onderneming. Toch is ook dit aspect opgenomen in de observatielijst omdat vanuit pedagogisch perspectief in elk geval het wederzijds op de hoogte zijn van de pedagogische visie van belang wordt geacht voor een goede doorgaande ontwikkelingslijn voor kinderen (zie bijvoorbeeld Doornenbal, 2012: p22).

Informatie-uitwisseling en afstemming met andere instellingen

Ongeveer 30% van de bso's heeft geen contacten met andere instellingen in de buurt, wijk of stad, die zich richten op de leeftijdsgroep van de bso-kinderen, noch voor de organisatie van activiteiten, noch voor overleg over individuele kinderen in bijzondere situaties. Anderzijds geldt voor 65% van de bso's dat dergelijke contacten er wel zijn. Die contacten gaan dan vooral om het organiseren van activiteiten voor kinderen, en het gebruik van materialen en/of (speel)ruimtes. Zo'n 10% van de bso's heeft een nauwe samenwerking met andere instellingen rond de organisatie van het activiteitenaanbod, hoewel daarbij opnieuw slechts in een situatie ook sprake is van afstemming over het pedagogisch beleid.

Inspelen op kinderen met speciale behoeften

De belangrijkste conclusie voor dit kwaliteitsaspect moet voorlopig zijn dat er te weinig observaties zijn uitgevoerd waarin dit aspect ook aan de orde was om tot gedegen uitspraken te kunnen komen. Het item is slechts voor 25% van de

observaties ingevuld. Deels ligt dat ook aan de kwaliteit van het item zelf. In een eventueel volgende herziening van de observatielijst zouden drie aspecten van 'omgaan met kinderen met speciale behoeften' moeten worden onderscheiden: kinderen met fysieke handicaps (die we niet of nauwelijks zijn tegengekomen), kinderen met een allergie en kinderen met gedragsmoeilijkheden.

Kwaliteitsaspecten die niet helemaal, of bijna voldoen

Er zijn ook enkele kwaliteitsaspecten waar de gemiddelde scores vallen in de range 'voldoet niet helemaal/bijna voldoende'. Hier gaat het steeds om items binnen de schaal 'spelmateriaal en activiteitsaanbod' (in tabel 31 onder het kopje 'Materiaal').

Binnen deze schaal valt op dat (vrijwel) op alle bso's voldoende tot ruim voldoende aandacht is voor: 'beweging en motoriek' (3,8), bouwen ('ruimtelijk inzicht en technische ontwikkeling', 3,2) en voor knutselactiviteiten ('creatieve en kunstzinnige ontwikkeling', 3,8), maar dat er enkele andere ontwikkelingsgebieden zijn waar het aanbod 'mager' is wat betreft de activiteiten die kinderen dagelijks en zonder specifieke begeleiding kunnen doen. Het gaat dan om: 'muziek, dans, drama/theater' (2,9), 'taal en denken' (2,3), 'aandacht voor natuur' (2,6) en '(spel)computers, video(games) en televisie' (2,7).

Ook voor deze items bespreken we de vervolganalyses om inzicht te geven in eventuele verbeteropties.

Muziek, dans en drama/theater

Op 10% van de bso's was voor dit ontwikkelingsgebied geen materiaal aanwezig, en voor 30% is een score 'voldoet niet helemaal' gegeven omdat er geen sprake was van (a) de aanwezigheid van 'meerdere materialen'²⁶, of materialen die aansluiten bij de verschillende leeftijdsgroepen. Op 40% van de bso's was er bovendien geen geschikte plek voor dit type activiteiten. Aan de positieve kant van de schaal blijkt dat 50% van de bso's incidentele activiteiten organiseert op dit ontwikkelingsgebied, en dat 11,5% structurele activiteiten aanbiedt voor 'muziek, dans en drama/theater'.

²⁶ In dat gevallen was er meestal alleen een cd-speler, of alleen verkleedkleden. Er zijn maar weinig bso's die de beschikking hebben over muziekinstrumenten.

Taal en denken

Op 59% van de bso's was geen of onvoldoende materiaal aanwezig dat aansluit op het ontwikkelingsgebied 'taal en denken' en de leeftijd van de aanwezige kinderen. Voor 40% van de bso-groepen is bijvoorbeeld voorlezen geen regelmatig terugkerende activiteiten, noch voor de gehele groep, noch voor kleine groepjes of individuele kinderen. Positief is echter wel dat 32% van de bso's samenwerkt met een bibliotheek zodat er een wisselende collectie aan boeken beschikbaar is.

Aandacht voor natuur

Aandacht voor de natuur wordt op 35% van de bso's niet zichtbaar in de aanwezigheid van materialen voor dit ontwikkelingsgebied. Voor 56% van de bso's is er wel sprake van 'meerdere materialen' op dit gebied, waarbij het materiaal royaal is opgevat: ook prentenboeken en platen over natuur zijn hierin meegeteld, naast bijvoorbeeld de aanwezigheid van een tuin, planten of een vissenkom.

Naast de vrij beperkte aandacht voor natuur in het dagelijkse activiteitenaanbod biedt wel 42% van de bso's activiteiten aan waarmee hun kinderen hun vaardigheden op dit ontwikkelingsgebied kunnen vergroten (zoals een moestuin of aquarium) en onderneemt zo'n 58% regelmatig uitstapjes naar park, bos etc. waarbij aandacht is voor natuur.

(Spel)computers, video(games) en televisie

Dat op het kwaliteitsaspect 'mediagebruik' de gemiddelde score vrij laag is, zal niet voor iedereen een probleem vormen. In de observatielijst is het item echter wel opgenomen, juist ook omdat vanuit pedagogisch perspectief het leren omgaan met moderne media behoort tot de ontwikkelingsgebieden voor kinderen van nu, en past in het activiteitenaanbod in de vrije tijd. Opvallend is dat 31% van de bso's niet of nauwelijks beschikt over dit type materialen. Er is bovendien nauwelijks aandacht voor 'media-opvoeding', al zijn er vrijwel overal (86%) wel duidelijke afspraken en regels over het gebruik van (spel)computers, games of tv en video, en op 10% van de bso's incidentele en/of structurele activiteiten waarmee kinderen hun vaardigheden kunnen uitbreiden, zoals cursussen waarin zij leren een eigen website te bouwen, of om een eigen krant te maken en vormgeven.

Tabel 31: Gemiddelde scores, en frequenties (%) voldoet niet (helemaal), voldoet, en voldoet goed of uitstekend, per item uit de observatielijst

n=78	gem score 1-5	Voldoet niet, of voldoet niet helemaal	Voldoet	Voldoet goed, of voldoet uitstekend
Structurele kwaliteiten	gem.	%	%	%
<i>Binnenruimte</i>				
binnenruimte-omvang	3.4	29.7	10.3	60.0
binnenruimte-inrichting en sfeer	3.2	34.2	9.0	56.8
binnenruimte-activiteiten en privacy	3.2	36.8	5.2	58.0
<i>Buitenruimte</i>				
buitenruimte-omvang en bereikbaarheid	3.6	23.3	1.9	74.8
buitenruimte-inrichting	3.5	30.3	5.2	64.5
<i>Materiaal</i>				
beweging en motoriek	3.8	3.2	35.1	61.7
taal en denken	2.3	59.7	21.4	18.8
gezelschapsspellen	3.3	29.1	20.6	50.3
ruimtelijk inzicht en techniek	3.2	9.2	63.6	27.2
aandacht voor natuur	2.6	50.3	10.5	39.3
(spel)computers, video(games) en televisie	2.7	31.0	52.9	16.1
creatieve en kunstzinnige ontwikkeling	3.8	4.7	17.3	78.0
muziek, dans, drama/theater	2.9	42.8	16.9	40.3
<i>Organisatorisch</i>				
basisgroep met vaste pm-er	3.7	10.3	20.6	69.0
groepsopbouw en stabiliteit	1.9	61.9	27.1	11.0
groepsgrootte en ratio	3.8	18.0	12.3	69.7
opendeurenbeleid	3.4	27.2	4.3	68.8
activiteitsaanbod	3.1	40.6	11.0	48.4
evenwichtige (mid)dagindeling	3.9	10.3	7.1	82.5
pedagogische doelen en coaching van pedagogisch medewerkers	4.0	8.4	3.2	88.4
teamsamenstelling en -ontwikkeling	2.0	81.9	3.9	14.2
fysieke veiligheid	3.4	23.9	7.1	69.0
contact met ouders	3.1	38.3	8.4	53.2
informatie-uitwisseling en afstemming met de basisschool	1.7	78.7	7.7	13.5
informatie-uitwisseling en samenwerking met andere instellingen	2.1	70.3	25.2	4.5
inspelen op kinderen met speciale behoeften	1.9	70.5	11.4	18.2

Vervolg tabel 31

n=78	gem score 1-5	Voldoet niet, of voldoet niet helemaal	Voldoet	Voldoet goed, of voldoet uitstekend
Structurele kwaliteiten	gem.	%	%	%
Proceskwaliteiten				
begroeten en afscheid nemen	4.2	18.2	3.2	78.6
aandacht en contact	3.5	7.1	44.5	48.4
respect voor autonomie	3.7	7.1	27.7	65.1
stimuleren en aanmoedigen	3.2	24.0	35.1	40.9
structuur en regie	4.1	7.1	17.4	75.5
groepsfunctioneren: het gedrag van de kinderen	3.9	10.3	3.9	85.8
groepsfunctioneren: de rol van de pedagogisch medewerkers	3.2	17.5	50.6	31.8

Verschillen in geobserveerde kwaliteit gerelateerd aan omvang gemeente

Wanneer we de samengestelde variabelen gebruiken om een vergelijking te maken tussen de kwaliteit van de bso's gerelateerd aan de omvang van de gemeente waarin zij zijn gevestigd, blijkt dat de buitenruimte in de G32 en kleine gemeentes significant positiever wordt beoordeeld dan in de G4. Op de andere aspecten zijn er geen verschillen.

Tabel 32: Verschillen op de schalen gerelateerd aan de gemeentegrootte

	Grootte gemeente					
	G4		G32		Kleine gemeentes	
	gem	sd	gem	sd	gem	sd
Binnenruimte	3.35	1.08	2.95	.99	3.35	1.11
Buitenruimte	2.85	1.30	3.62*	1.04	3.68**	1.09
Materiaal	3.14	.75	2.95	.50	3.11	.52
Organisatorisch	3.33	.68	3.14	.63	3.14	.50
Proceskwaliteit	3.52	.96	3.57	.83	3.76	.66

* significant bij een overschrijdingswaarde van .05

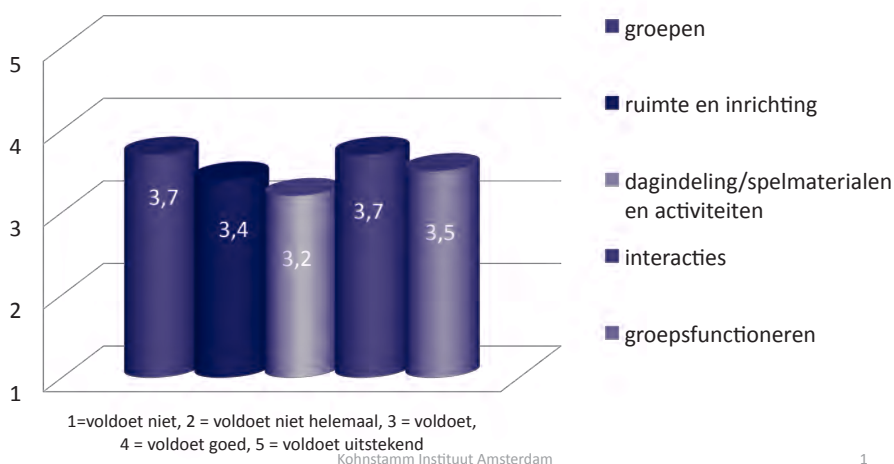
**significant bij een overschrijdingswaarde van .01

Naast de indeling volgens de criteria 'structureel-organisatorische kwaliteit' en 'proceskwaliteit' is het ook mogelijk de analyses te bekijken volgens de groepering van items die in de observatielijst zelf is gehanteerd. Dat geeft een iets ander beeld (zie illustratie 6 hieronder), maar ook hiervoor geldt dat op de

schalen in het meetinstrument de bso's als totale groep steeds voldoende, of ruim voldoende scores. Dat geldt voor: de groepsindeling (3,7), de ruimte en inrichting (3,4), de dagindeling/spelmateriaal en activiteiten aanbod (3,2), de interacties tussen pedagogisch medewerkers en kinderen (3,7) en het groepsfunctioneren (3,5).

Illustratie 6: Kort overzicht van de resultaten van de observatielijst pedagogische kwaliteit bso

Resultaten Observatielijst pedagogische kwaliteit

1

5.2.2 Beoordeling interactievaardigheden

In totaal zijn videofragmenten verzameld op 76 bso's, van 185 verschillende pedagogisch medewerkers. Tweemaal (in het begin van de dataverzameling) bleek bij aankomst dat er geen toestemming was van de locatiemanager, de pedagogisch medewerkers of de ouders om te filmen. Op de meeste bso's (37x) konden -zoals gepland- drie verschillende pedagogisch medewerkers in beeld worden gebracht, of in elk geval twee pm-ers (28x). Op sommige bso's (9x) is het niet gelukt meer dan één pedagogisch medewerker te filmen, eenmaal hebben vier pedagogisch medewerkers meegedaan.

Voor het berekenen van de kwaliteit van de interacties tussen pedagogisch medewerkers en kinderen is steeds uitgegaan van alle beschikbare beoordelingen van de videofragmenten. Voor de zes hoofdvaardigheden uit de Beoordelingslijst Interactievaardigheden bso, levert dat de gemiddelde scores op zoals in tabel 33 vermeld.

Tabel 33: Gemiddelden en standaardafwijking voor de zes interactievaardigheden

	gem	sd	range	n
Emotionele ondersteuning	3.80	.86	1-5	610
sensitief	3.75	.93	1-5	610
responsief	3.85	.91	1-5	610
Autonomie	3.64	.76	1-5	602
niet intrusieve stijl	3.71	.79	1-5	599
stimulering autonomie kind	3.57	.87	1-5	598
Regie & Leiding	3.85	.74	1-5	604
structureren	3.90	.85	1-5	604
ingrijpen, niet permissieve stijl	3.81	.79	1-5	570
TOTAAL HOOFDSCHAAL 'verzorgend'	3.76	.68		
Praten en uitleggen	3.65	1.01	1-5	181
Ontwikkelingsstimulering	3.18	1.25	1-5	179
Begeleiding van interacties	2.53	.89	1-5	589
stimulering positieve interacties	2.50	.86	1-5	588
omgang negatieve interacties	2.75	1.32	1-5	128
TOTAAL HOOFDSCHAAL educatief/ontwikkelingsgericht'	3.14	.87		

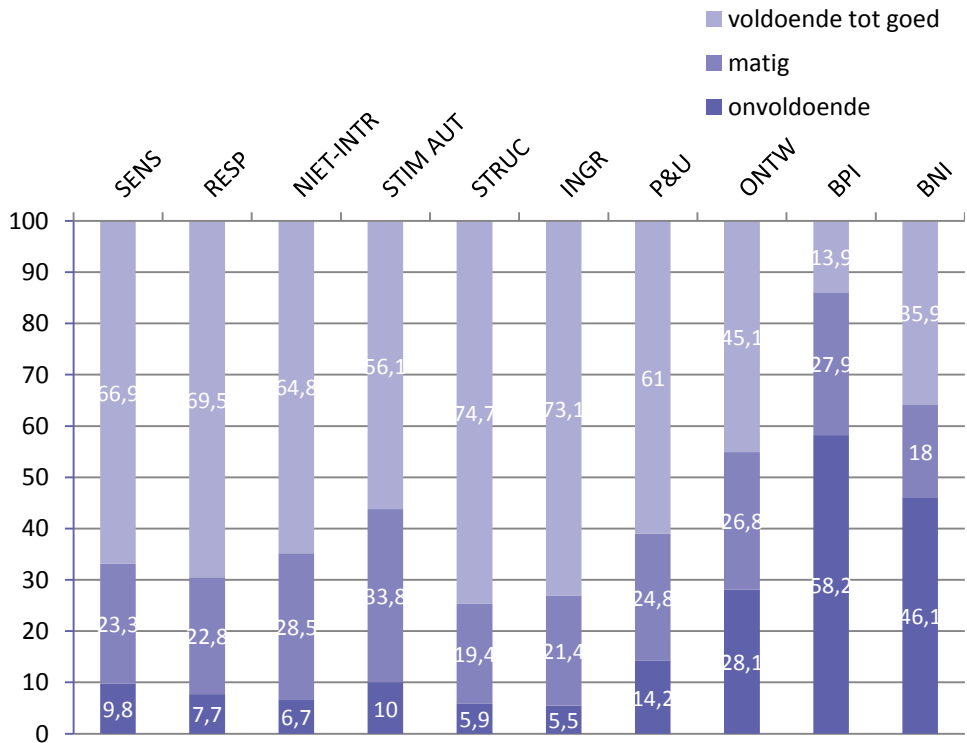
Figuur 1 brengt op een andere manier deze resultaten in beeld. Uit deze figuur is te lezen voor welk percentage van de geobserveerde en beoordeelde interacties de kwaliteit van de interacties van pedagogisch medewerkers met kinderen voldoende tot goed was (het bovenste gedeelte van elke kolom), en voor welk percentage de kwaliteit als matig (het middelste gedeelte van elke

kolom), of onvoldoende is beoordeeld (donkerste, en onderste gedeelte van elke kolom).

Deze manier van vormgeven laat nog eens zien, dat met name in de mate van ontwikkelingsgerichtheid en in het begeleiden van sociale interacties nog veel kwaliteitswinst te behalen valt.

Figuur 1: Percentages videofragmenten met scores 'onvoldoende', 'matig' en 'voldoende tot goed' voor de 10 interactievaardigheden

(SENS=sensitiviteit, RESP=responsiviteit, NIET-INTR = niet-intrusieve stijl, STIM AUT = stimulering van de autonomie van het kind, STRUC = structureren, INGR = ingrijpen, niet permissieve stijl, P&U = praten en uitleggen, ONTW = ontwikkelingsstimulering, BPI = begeleiding/stimulering van positieve interacties, BNI = begeleiding negatieve interacties).

Verschillen in interactievaardigheden gerelateerd aan lange en korte bso-middagen

Nadere analyse laat zien dat er geen verschillen zijn in de kwaliteit van de interacties die samenhangen met de lengte van de bso-middag. De scores op de interactievaardigheden zoals ze zijn gemeten op maandag, dinsdag of donderdag zijn gelijk aan de scores die zijn gemeten op woensdag of vrijdag.

Verschillen in interactievaardigheden gerelateerd aan omvang gemeenten

Wanneer we kijken naar eventuele verschillen tussen de bso die samenhangen met de omvang van de gemeente waarin zij zijn gevestigd, blijkt dat de kwaliteit van de interactievaardigheden van pedagogisch medewerkers in de grote, middelgrote of overige gemeenten ongeveer gelijk is. Gemiddeld genomen is het niveau van de interactievaardigheden ongeacht de meer of minder 'stedelijke' situatie voldoende. Tegelijk is er voor het begeleiden van interacties (en in de vier grote steden voor de vaardigheid 'ontwikkelingsstimulering') nog wel enige verbetering nodig om het niveau 'voldoende' te bereiken.

Er komen op twee punten significante verschillen naar voren: de pedagogisch medewerkers op bso's in de 'overige gemeenten' scoren significant hoger waar het gaat om 'praten en uitleggen' dan hun collega's in de vier -eigenlijk in de peiling drie- grote steden ($p < .05$). Uiteindelijk zijn het de pedagogisch medewerkers van bso's in de G32 die over het geheel van hun interactievaardigheden de hoogste waardering krijgen van de beoordelaars. Zij behalen bovendien een significant hogere totaalscore voor 'interactievaardigheden' dan de pedagogisch medewerkers in de grote steden ($p < .05$).

Tabel 34: Verschillen in interactievaardigheden gerelateerd aan de omvang van de gemeente waarin de bso is gevestigd

	G4		G32		overige	
	gem.	sd	gem.	sd	gem.	sd
Emotionele ondersteuning	3.52	.78	3.97	.50	3.84	.49
Autonomie	3.42	.47	3.78	.44	3.67	.48
Regie en Leiding	3.71	.39	4.05	.45	3.88	.48
Praten en uitleggen	3.06*	.91	3.59	.71	3.73*	.77
Ontwikkelingsstimulering	2.52	.91	3.39	.84	3.20	1.02
Begeleiding van interacties	2.55	.88	2.92	.62	2.58	.78
Verzorgend (totaal)	3.55	.48	3.93	.43	3.80	.43
Educatief/ontwikkelingsgericht (totaal)	2.71	.71	3.29	.62	3.15	.64
BIBSO_totaal	3.13*	.56	3.63*	.51	3.48	.45

Samenhang tussen de geobserveerde kwaliteit en de beoordeling van interactievaardigheden

Een belangrijke vraag voor de sturing op kwaliteit is natuurlijk die naar het eventuele effect van de structurele en organisatorische aspecten van pedagogische kwaliteit op de proceskwaliteit: zijn de interacties tussen pedagogisch medewerkers en kinderen kwalitatief van een hoger niveau als daarvoor de omstandigheden geschikter zijn? Dus bijvoorbeeld: als er 'betere' ruimtes zijn, of een rijkere sortering aan spelmaterialen, als de pedagogische ondersteuning voor pedagogisch medewerkers beter is, en de groepen stabiel en zovoort. Of zijn interactievaardigheden van pedagogisch medewerkers een gegeven op zichzelf. Hebben ze vooral te maken met persoonlijke kenmerken? Om die reden is tot slot van deze studie ook een correlatieberekening gemaakt tussen de resultaten op de twee belangrijkste deelinstrumenten uit de peiling: de observatielijst pedagogische kwaliteit bso, en de beoordelingslijst interactievaardigheden bso. De vraag daarbij is dan: is er sprake van samenhang tussen enerzijds de structurele en proceskwaliteiten, en anderzijds de kwaliteit van de interacties tussen pedagogisch medewerkers en kinderen. Om die correlatie te kunnen berekenen is gebruik gemaakt van de samengestelde variabelen voor beide instrumenten. Voor de observatielijst zijn

schaaltjes gemaakt die corresponderen met de indeling van Riksen-Walraven in structurele, organisatorische en proceskwaliteit. Voor de beoordelingslijst interactievaardigheden is uitgegaan van de hoofdschalen, waarbij dus bijvoorbeeld de subschalen voor emotionele ondersteuning (sensitief, en responsief) zijn samengenomen.

Tabel 35 geeft een overzicht van de berekende correlaties. Opvallend is dat er vooral samenhang zichtbaar is op de maten voor 'proceskwaliteit' zoals geobserveerd en de interactievaardigheden. Dat is niet echt verwonderlijk. De items die opgenomen zijn in de schaal proceskwaliteit zijn namelijk die items waarin gekeken is naar de interacties en naar het groepsfunctioneren. Inhoudelijk liggen die inderdaad het dichtst bij dat wat ook beoordeeld is in de videofragmenten.

Op enkele punten lijkt er bovendien sprake van samenhang tussen organisatorische kwaliteit en interactievaardigheden: bij een hogere beoordeling van de organisatorische kwaliteiten van een bso, is ook de emotionele ondersteuning door de pedagogisch medewerkers als kwalitatief beter beoordeeld op basis van de videofragmenten. Een beeld dat terugkomt bij het totaal voor de kwaliteit van de 'verzorgende' interacties. Bij de bso's met een als kwalitatief beter beoordeelde buitenruimte, is ook de autonomie van de kinderen in de interacties hoger beoordeeld.

Tabel 35: Correlatie (Pearson Correlation, 2-zijdig) tussen structurele en proceskwaliteiten zoals geobserveerd, en de interactievaardigheden van pedagogisch medewerkers

	Binnen-ruimte items 5-7	Buiten-ruimte items 8,9	Materiaal items 11-18	Organisatorisch items 1-4,10,19,25-28,31	Proceskwaliteit items 20-24,32,33	VZsw29 mean ²⁷	VZsw30 mean ²⁸
Verzorgend							
Emotionele ondersteuning	.084	.175	.025	.257*	.532**	.114	-.140
Autonomie	.064	.229*	.004	.191	.490**	.042	-.051
Regie en Leiding	.057	.065	.191	.222	.403**	.147	.015
Educatief/ontwikkelingsstimulerend							
Praten en uitleggen	.110	.112	.136	.096	.331**	.193	-.155
Ontwikkelingsstimulering	.107	.099	.120	.077	.190	.111	-.051
Begeleiding van interacties	-.003	.098	.045	.107	.220	.213	-.006
Totalen							
Verzorgend	.077	.176	.077	.250*	.531**	.112	-.070
Educatief/ontwikkelingsgericht	.091	.123	.138	.136	.309**	.213	-.085
TOTAAL	.105	.177	.119	.196	.455**	.185	-.100

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

In tabel 36 is dezelfde samenhang zichtbaar tussen de procesmaten in het observatie-instrument, en de beoordeling van de interactievaardigheden: de correlaties treden alleen op bij de samengestelde schalen voor de kwaliteit van de 'interacties' en de kwaliteit van het 'groepsfunctioneren'. De beoordeling van de kwaliteit van de groepssamenstelling en stabiliteit vertoont geen samenhang met de kwaliteit van de interactievaardigheden die de pedagogisch medewerkers laten zien.

²⁷ Item 29 is: informatie-uitwisseling en afstemming met de basisschool

²⁸ Item 30 is: informatie-uitwisseling en afstemming met andere instellingen

Tabel 36: Correlatie (Pearson Correlation, 2-zijdig) tussen samengestelde schalen van de observatielijst en de interactievaardigheden van pedagogisch medewerkers

	Groepen Items 1-4	Dagindeling, spelmaterial en, activiteiten Items 10-19	Interacties Items 20-24	Groeps Functionere n Items 32, 33
Verzorgend				
Emotionele ondersteuning	.155	.058	.543**	.493**
Autonomie	.099	.013	.474**	.522**
Regie en Leiding	.172	.182	.407**	.423**
Educatief/ontwikkelingsgericht				
Praten en uitleggen	-.201	.175	.328**	.211
Ontwikkelingsstimulering	-.179	.167	.177	.129
Begeleiding van interacties	.118	.017	.154	.357**
Totale				
Verzorgend	.158	.091	.531**	.533**
Educatief/ontwikkelingsgericht	-.128	.168	.280*	.287*
TOTAAL	-.002	.142	.431**	.438**

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

6 Samenvatting en conclusies

In het voorjaar van 2011 is de eerste landelijke peiling uitgevoerd naar de pedagogische kwaliteit van de buitenschoolse opvang in Nederland. Die kwaliteit blijkt, over het geheel genomen, voldoende tot ruim voldoende, zowel voor de organisatorische kenmerken als voor het contact tussen pedagogisch medewerkers en kinderen.

Meetinstrumenten

Voor het uitvoeren van deze peiling is gebruik gemaakt van een aantal meetinstrumenten die –grotendeels- in een eerder onderzoek zijn ontwikkeld en gevalideerd (Boogaard & Fukkink, 2009). Er zijn twee subsets van instrumenten: vragenlijsten en observatieschalen. De subset vragenlijsten bestaat uit vragenlijsten voor kinderen en hun ouders, en voor pedagogisch medewerkers en leidinggevendenden in de buitenschoolse opvang. Deze vragenlijsten inventariseren de visie van de directe gebruikers en medewerkers op de pedagogische kwaliteit van de buitenschoolse opvang, zoals zij die ervaren.

De subset observatieschalen bestaat uit twee meetinstrumenten die, via getrainde beoordelaars, verschillende aspecten van de pedagogische kwaliteit van buitenschoolse opvang in kaart brengen. Het gaat daarbij ten eerste om de ‘Observatielijst pedagogische kwaliteit buitenschoolse opvang’. Deze lijst bestaat uit 33 items, met duidelijk verankerde beoordelingspunten. De ankerpunten daarvoor zijn bepaald op basis van de literatuur, internationaal vergelijkbare observatie-instrumenten en een inventarisatie van opvattingen van een brede groep betrokkenen in Nederland over belangrijke aspecten van pedagogische kwaliteit waaraan buitenschoolse opvang zou moeten voldoen (Boogaard & Fukkink, 2009; Boogaard, Fukkink & Felix, 2008). Per item is een

beoordeling ingevuld door twee onafhankelijke beoordelaars tijdens observaties gedurende een hele bso-middag.

De tweede observatieschaal is de 'Beoordelingslijst interactievaardigheden buitenschoolse opvang'. Tijdens de observatiebezoeken zijn video-opnames gemaakt van de interacties (in totaal ruim 500) tussen pedagogisch medewerkers en kinderen, die achteraf zijn beoordeeld op zes kwaliteitsaspecten in de interactievaardigheden van pedagogisch medewerkers. Dit instrument is gebaseerd op de interactieschalen die ook het NCKO hanteert voor het meten van de pedagogische kwaliteit in de kinderdagopvang (De Kruif e.a., 2009; Riksen-Walraven, 2004; Boogaard en Fukkink, 2009).

Steekproef en representativiteit

Voor de dataverzameling is gebruik gemaakt van een random steekproef van bso's op basis van de verzameling van ruim 4600 adressen in de Kinderopvangkaart, die bij de start van het onderzoek net gereed was. In totaal zijn 78 bso's bezocht voor het uitvoeren van observaties en het verzamelen van het overige materiaal in de vorm van videofragmenten en vragenlijsten. De representativiteit van deze steekproef is goed wanneer gelet wordt op de landelijke spreiding over G4, G32 en kleinere gemeentes, en over grote, middelgrote en kleine bso-locaties. Dat betekent dat de resultaten generaliseerbaar zijn naar een landelijk beeld.

Kwaliteit van de metingen

De kwaliteit van de metingen is goed gebleken, gelet op de interne consistentie van de gebruikte deelinstrumenten. Ook in orde is de congruente validiteit: de oordelen over de kwaliteit van de interacties van pedagogisch medewerkers op basis van de 'Observatielijst pedagogische kwaliteit' corresponderen in voldoende mate met de beoordelingen op basis van het video-materiaal met behulp van de 'Beoordelingslijst interactievaardigheden'. Voor beide lijsten was bovendien sprake van een goede interbeoordelaarsbetrouwbaarheid, van respectievelijk .84 voor de 'Observatielijst pedagogische kwaliteit', en 82 tot 100% voor de verschillende interactievaardigheden in de 'Beoordelingslijst interactievaardigheden'.

Resultaten en conclusies

De uitkomsten van deze nulmeting laten zien dat ouders, kinderen en pedagogisch medewerkers in het algemeen tevreden zijn over de kwaliteit van

hun bso-locatie. En: dat zij daar gelijk in hebben. Ook de objectieve beoordeling door getrainde observatoren, heeft als overkoepelende uitkomst dat op alle hoofdaspecten van de structureel-organisatorische en de proceskwaliteit de bso's gezamenlijk voldoende (en soms ruim voldoende) scores. De indeling in structureel-organisatorische en proceskwaliteit komt voort uit het model van Riksen-Walraven (2004), dat de samenhang laat zien tussen alle factoren die direct of indirect van invloed zijn op het welbevinden en de ontwikkeling van kinderen, in de kinderopvang. Bij de structureel-organisatorische kenmerken gaat het om bijvoorbeeld groeps-grootte en -stabiliteit, het pedagogisch beleid en de opleiding van de pedagogisch medewerkers. Bij de proceskwaliteit gaat het over de interacties die kinderen en pedagogisch medewerkers hebben en de sfeer in de groep.

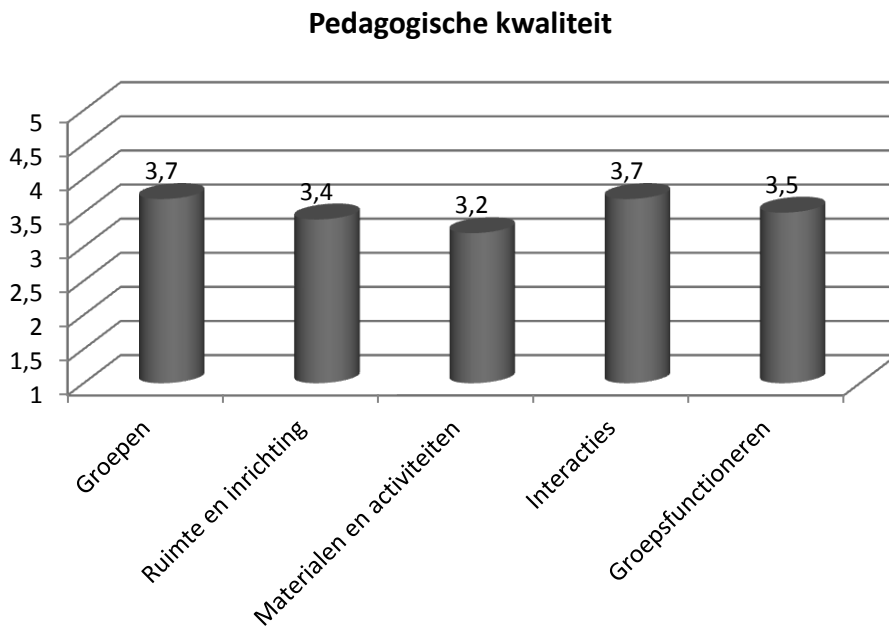
De 'Observatielijst pedagogische kwaliteit buitenschoolse opvang' nader bekeken

De 'Observatielijst pedagogische kwaliteit' bestaat uit 33 items, die beoordeeld zijn op een vijf-puntsschaal met de volgende waarden: 1 = 'voldoet niet', 2 = 'voldoet niet helemaal', 3 = 'voldoet', 4 = 'voldoet goed' en 5 = 'voldoet uitstekend'. Enkele itemclusters kunnen beschouwd worden als schalen, namelijk: 'de samenstelling van de groepen', 'de kwaliteit van binnen- en buitenruimtes en de inrichting daarvan', 'de dagindeling en het activiteitenaanbod', 'de interacties' en 'het groepsfunctioneren'. Op al deze clusters is de pedagogische kwaliteit gemiddeld genomen voldoende tot ruim voldoende, met scores tussen 3,2 en 3,7.

Voor de clusters van items die betrekking hebben op 'pedagogisch beleid en teamontwikkeling' (3 items) geldt dat de antwoorden alleen per item konden worden bekeken. De kwaliteit van de buitenschoolse opvang is goed (gemiddelde score 4) waar gekeken is naar 'pedagogische doelen en coaching van pedagogisch medewerkers'. De beoordeling van de fysieke veiligheid en gezondheid van de kinderen is voldoende (gemiddelde score 3,4). De kwaliteit van de teamsamenstelling en -ontwikkeling voldoet niet helemaal (gemiddelde score 2) aan de gestelde norm. Dat komt voor een belangrijk deel door de onevenwichtige samenstelling van de meeste teams waar het gaat om aanwezigheid van zowel vrouwelijke als mannelijke pedagogisch medewerkers, en door het ontbreken van variatie in specifieke talenten en vaardigheden van pedagogisch medewerkers, dan wel het te weinig aanspreken van medewerkers op zulke talenten.

Het contact tussen buitenschoolse opvang en ouders is beoordeeld als voldoende (gemiddelde score 3,1). De contacten met de basisscholen en met andere instellingen zijn voor verbetering vatbaar met respectievelijk een gemiddelde score van 1,7 en 2,1. Hierbij geldt wel dat voor zulk contact de inzet van beide partijen nodig is. Contact over individuele kinderen is er over het algemeen wel, maar slechts een kwart van de bso's geeft aan dat er sprake is van informatie-uitwisseling tussen de school en de bso over het pedagogisch beleid.

Er zijn wel enkele nuanceringen te maken. Dat het landelijk beeld van de geobserveerde pedagogische kwaliteit van de buitenschoolse opvang uitkomt op voldoende of ruim voldoende betekent niet dat elke individuele bso op alle kwaliteitsaspecten ook echt een voldoende score bereikt. Op sommige bso's zijn zeker verbeteringen nodig. De groepssamenstelling is bijvoorbeeld op 20% van de bso's zo dat tijdens de observaties voor een of meerdere kinderen geen leeftijdgenootje aanwezig was om mee te spelen. Op ontwikkelingsgebieden als 'natuur', 'muziek', 'taal en denken' en 'media' zou het activiteitenaanbod breder kunnen zijn dan het op dit moment is. En in de vier grote steden is de kwaliteit van de buitenruimtes gemiddeld genomen niet voldoende en bovendien significant lager dan in de G32 en kleinere gemeentes.

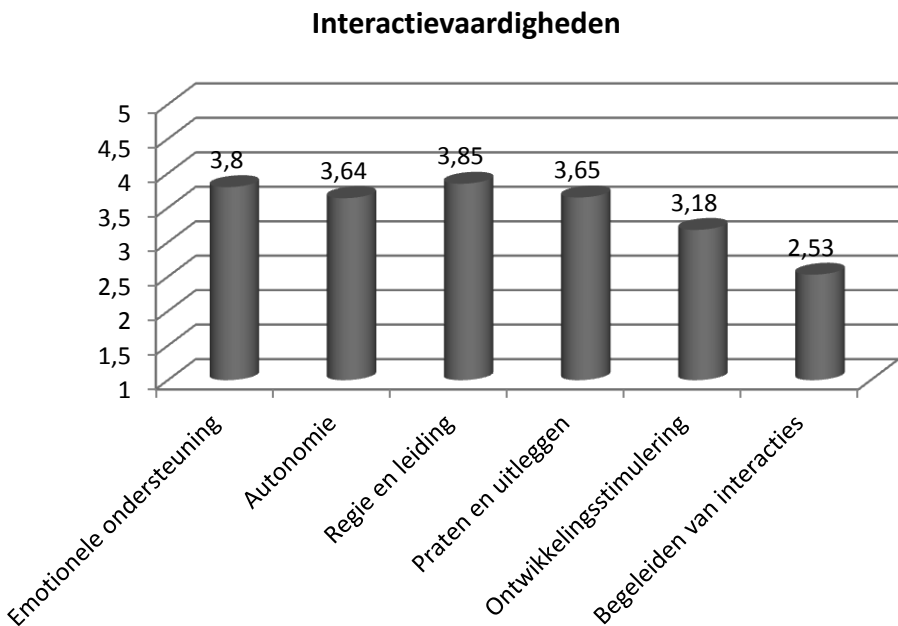
Figuur 2: 1=voldoet niet, 2= voldoet niet helemaal, 3 = voldoet, 4 = voldoet goed, 5 = voldoet uitstekend

De 'Beoordelingslijst interactievaardigheden buitenschoolse opvang' nader bekeken

Voor de beoordeling van de interactievaardigheden is gebruik gemaakt van de – aan de bso-omgeving aangepaste, en vervolgens gevalideerde- interactieschalen van het NCKO (De Kruif e.a., 2009). Daarbij gaat het om drie vaardigheden die vooral betrekking hebben op verzorging en welbevinden van kinderen: 'emotionele ondersteuning', 'respect voor autonomie' en 'regie en leiding'. Op al deze aspecten scoren de pedagogisch medewerkers als groep een ruime voldoende. De andere drie interactievaardigheden leggen het accent op meer educatieve, ontwikkelingsgerichte kwaliteiten van pedagogisch medewerkers: 'praten en uitleggen', 'ontwikkelingsstimulering' en 'begeleiding van sociale kinderacties tussen kinderen'. Wanneer we deze drie aspecten samennemen komen de pedagogisch medewerkers uit op een voldoende score. Vooral 'praten en uitleggen' gebeurt in (ruim) voldoende mate, de aandacht voor 'ontwikkelingsstimulering' is voldoende. Het 'begeleiden van sociale interacties' kan echter beter. Hiervoor ligt de gemiddelde score iets beneden een

voldoende. Het gaat bij deze vaardigheid erom dat pedagogisch medewerkers kinderen stimuleren tot positieve onderlinge interacties in de vorm van samenspel en aandacht voor elkaar, en dat zij hen leren (of helpen) om eventuele conflicten op een goede manier op te lossen.

Ook hier is een nuancering noodzakelijk: niet alle interacties hebben voldoende kwaliteit, en met name de educatieve/ontwikkelingsgerichte kwaliteit van de interacties in de bso's in de vier grote steden verdient aandacht: er is significant minder sprake van 'praten en uitleggen' dan bijvoorbeeld in de kleinere gemeenten (op meestal kleine bso's), en voor 'ontwikkelingsstimulering' wordt geen voldoende score bereikt, waar dat in de bso's in de G32 en kleinere gemeenten wel het geval is.

Figuur 3: Resultaten interactievaardigheden (1= zeer laag, 2 = laag, 3= matig, 4 = hoog, 5 = zeer hoog)

Aanbevelingen voor de praktijk

Over het geheel genomen is de pedagogische kwaliteit van de buitenschoolse opvang in Nederland voldoende. Het veld van de kinderopvang kan nu zelf bepalen of het genoeg wil nemen met een 'rapportcijfer zeven' of als ambitieniveau zou willen streven naar 'negens of tienen'.

We zien ook dat op een paar aspecten verbetering wenselijk is. Dat geldt ten eerste voor het begeleiden van sociale interacties. Het ontwikkelen van sociale vaardigheden van kinderen is een taak die de bso zichzelf stelt en die ook in maatschappelijk opzicht belangrijk is. Voor de toekomst lijkt het van belang dat pedagogisch medewerkers meer zicht krijgen op hun rol in de sociale opvoeding van kinderen én meer handvatten aangereikt krijgen voor het stimuleren van positieve onderlinge contacten.

Ten tweede is verbetering wenselijk in het aanbod van educatieve of ontwikkelingsgerichte activiteiten. In het verleden werden deze minder belangrijk geacht, vanwege het vrijetijdskarakter van de bso. Meer recent wordt ingezien dat kinderen zich altijd en overal ontwikkelen, dus ook in de bso. De buitenschoolse opvang heeft goede kansen om, op een speelse en interessante manier, bij te dragen aan een brede ontwikkeling van kinderen.

Al is de pedagogische kwaliteit landelijk gezien in grote lijn voldoende, er kan dus op diverse niveaus nog gewerkt worden aan verdere verbeteringen.

Daarvoor zijn, ook voor de individuele bso-locaties, inmiddels een aantal bronnen en hulpmiddelen beschikbaar, zoals het Pedagogisch Kader kindercentra 4-13 jaar (Schreuders, Boogaard, Fukkink & Hoex, 2011). Een gebruiksvriendelijk hulpmiddel is De Kwaliteitsmonitor BSO (Boogaard, Van Daalen & Gevers Deynoot-Schaub, 2012), die is ontwikkeld op basis van het in de peiling gebruikte wetenschappelijk instrument. Met behulp van deze Kwaliteitsmonitor kan een bso de eigen pedagogische kwaliteit in kaart kan brengen met het oog op borging en verbetering.

Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Het onderzoek dat is uitgevoerd brengt de pedagogische kwaliteit van de buitenschoolse opvang in Nederland in beeld. Het zou interessant zijn om de ontwikkeling van die kwaliteit te blijven volgen door de peiling te herhalen, bijvoorbeeld na een periode van drie jaar. Er zijn actuele ontwikkelingen in de dagindeling van kinderen zoals een groei in het aanbod van 'dagarrangementen' en het ontstaan van 'integrale kindcentra'. In dat licht is het extra interessant speciale aandacht te besteden aan de ontwikkeling van de

visie van de buitenschoolse opvang op haar 'educatieve' of 'ontwikkelingsgerichte' rol, en de samenwerking en eventuele pedagogische afstemming tussen buitenschoolse opvang, basisscholen en andere partners. Ook onderzoek naar 'welbevinden' van kinderen uit verschillende leeftijdsgroepen (4-6 jarigen, 7-9 jarigen, en 9-13 jarigen) kan wellicht bijdragen aan verdere kwaliteitsverbetering van de buitenschoolse opvang.

Literatuur

- Adams, K. Brickman, N. & McMahon, T. (2005). Youth Program Quality Assessment: Form A - Program Offering Items, Older Youth Grades 4-12. Ypsilanti, MI: HIGH/SCOPE Press.
- Boogaard, M., Van Daalen-Kapteijs, M. & Gevers Deynoot-Schaub, M. (2012). *De Kwaliteitsmonitor BSO. Een instrument waarmee de buitenschoolse opvang de eigen pedagogische kwaliteit in kaart kan brengen*. Amsterdam: SWP.
- Boogaard, M. & Fukkink, R. (2009). *Pedagogische kwaliteit van buitenschoolse opvang: de ontwikkeling van een meetinstrument*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut. (Rapport 821)
- Boogaard, M., Fukkink, R. & Felix, C. (2008). *Chillen, skaten, gamen. Opvattingen over kwalitatief goede buitenschoolse opvang in Nederland*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut. (Rapport 787)
- Doornenbal, J. (2012). *Opgroeien doe je maar één keer. Pedagogisch ontwerp voor het kindcentrum*. Groningen: Lectoraat Integraal Jeugdbeleid Hanzehogeschool Groningen, ism projectgroep Andere Tijden.
- Harms, T., Jacobs, E. V. & White, D. R. (1996). *School-age Care Environment Rating Scale*. New York: Teachers College Press.

- De Kruif, R., Riksen-Walraven, M., Gevers Deynoot-Schaub, M., Helmerhorst, K., Tavecchio, L. & Fukkink, R. (2009). *Pedagogische kwaliteit van de opvang voor 0- tot 4-jarigen in Nederlandse kinderdagverblijven in 2008*. Amsterdam: NCKO.
- NCKO (2009). *De NCKO-Kwaliteitsmonitor. Het instrument waarmee kinderdagverblijven zelf hun pedagogische kwaliteit in kaart kunnen brengen*. Amsterdam: SWP.
- Riksen-Walraven, M. (2004). Pedagogische kwaliteit in de kinderopvang: doelstellingen en kwaliteitscriteria. In: R. van IJzendoorn, L. Tavecchio en M. Riksen-Walraven (red). *De kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang* (p100-123). Amsterdam: Boom.
- Sanderson, R. C. & Richards, M. H. (2010). The after-school needs and resources of a low-income urban community: Surveying youth and parents for community change. *American Journal of Community Psychology*, 45, 430-440.
- Schreuders, L., Boogaard, M., Fukkink, R. & Hoex, J. (2011). *Pedagogisch kader kindercentra 4-13 jaar*. Amsterdam: Elsevier-Reed Business
- Singer, E. & Kleerekoper, L. (2010). *Pedagogisch kader kindercentra 0-4 jaar*. Amsterdam: Elsevier-Reed Business.
- Tietze, W., Roßbach, H., Stendel M. & Wellner, B. (2007). *Hort-und Ganztagsangebote-Skala (HUGS)*. Berlin, Germany: Cornelsen Scriptor.
- Van der Schaaf, N., Vrij, M., Berenst, J., Doornenbal, J. & de Gloppe, K. (2011). De interactie tussen leiding en kinderen en tussen kinderen onderling in twee verschillende typen buitenschoolse opvang. In: *Toegepaste Taalwetenschap in Artikelen*, 85 (p135-144).
- Van der Schaaf, N., Berenst, J., Doornenbal, J. & de Gloppe, K. (In druk). Communicatieve activiteiten in de buitenschoolse opvang: een veldverkenning. Te verschijnen in *Pedagogiek*, 32.

Van IJzendoorn, R., Tavecchio, L. & Riksen-Walraven, M. (2004). *De kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang*. Amsterdam: Boom.

Bijlagen

Bijlage 1

Items observatielijst pedagogische kwaliteit bso

<i>Groepen</i>
1. Basisgroep met vaste pedagogisch medewerker 2. Groepsopbouw en -stabiliteit 3. Groepsgrootte en ratio 4. Opendeurenbeleid
<i>Ruimte en inrichting</i>
5. Binnenruimte - omvang 6. Binnenruimte - inrichting en sfeer 7. Binnenruimte - activiteiten en privacy 8. Buitenruimte - omvang en bereikbaarheid 9. Buitenruimte - inrichting
<i>Dagindeling, spelmaterialen en activiteiten</i>
10. Evenwichtige (mid)dagindeling 11. Beweging en motoriek 12. Creatieve en kunstzinnige ontwikkeling 13. Muziek, dans, drama/theater 14. Taal en denken 15. Ruimtelijk inzicht en technische ontwikkeling 16. Aandacht voor natuur 17. Gezelschapsspellen 18. (Spel)computers, video(games) en televisie 19. Activiteitenaanbod
<i>Interacties</i>
20. Begroeten en afscheid nemen 21. Aandacht en contact 22. Respect voor autonomie 23. Stimuleren en aanmoedigen 24. Structuur en regie
<i>Pedagogisch beleid en teamontwikkeling</i>
25. Teamsamenstelling en -ontwikkeling 26. Pedagogische doelen en coaching van pedagogisch medewerkers 27. Fysieke veiligheid
<i>Samenwerking</i>
28. Contact met ouders 29. Informatie-uitwisseling en afstemming met de basisschool 30. Informatie-uitwisseling en samenwerking met andere instellingen
<i>Kinderen met speciale behoeften (facultatief)</i>
31. Inspelen op kinderen met speciale behoeften
<i>Groepsfunctioneren</i>
32. Groepsfunctioneren: het gedrag van de kinderen 33. Groepsfunctioneren: de rol van de pedagogisch medewerkers

Bijlage 2

Overzicht van de overeenstemming in de oordelen van de observatoren per item op de Observatielijst pedagogische kwaliteit bso

		correlatie
1.	basisgroep met vaste pedagogisch medewerker	.83
2.	groepsopbouw en stabiliteit	.92
3.	groeps grootte en ratio	.93
4.	opendeurenbeleid	.87
5.	binnenruimte-omvang	.85
6.	binnenruimte-inrichting en sfeer	.83
7.	binnenruimte-activiteiten en privacy	.92
8.	buitenruimte-omvang en bereikbaarheid	.96
9.	buitenruimte-inrichting	.86
10.	evenwichtige (mid)dagindeling	.75
11.	beweging en motoriek	.77
12.	creatieve en kunstzinnige ontwikkeling	.79
13.	muziek, dans, drama/theater	.90
14.	taal en denken	.80
15.	ruimtelijk inzicht en technische ontwikkeling	.92
16.	aandacht voor natuur	.92
17.	gezelschapsspellen	.85
18.	(spel)computers, video(games) en televisie	.82
19.	activiteitsaanbod	.87
20.	begroeten en afscheid nemen	.71
21.	aandacht en contact	.77
22.	respect voor autonomie	.79
23.	stimuleren en aanmoedigen	.76
24.	structuur en regie	.75
25.	teamsamenstelling en -ontwikkeling	.74
26.	pedagogische doelen en coaching van pedagogisch medewerkers	.93
27.	fysieke veiligheid	.95
28.	contact met ouders	.89
29.	informatie-uitwisseling en afstemming met de basisschool	.82
30.	informatie-uitwisseling en samenwerking met andere instellingen	.78
31.	inspelen op kinderen met speciale behoeften	.75
32.	groepsfunctioneren: het gedrag van de kinderen	.87
33.	groepsfunctioneren: de rol van de pedagogisch medewerkers	.81
	TOTAAL	.84

Recent uitgegeven rapporten Kohnstamm Instituut

- 878 Heemskerk, I.M.C.C., Eck, E. van., Kuiper, E., Volman, M.
Succesvolle onderwijsaanpakken voor jongens in het vo.
- 877 Veen, A., Veen, I. van der, Heurter, A.M.H., Ledoux, G., Mulder, L., Paas,
T., Leseman, P., Mulder, H., Verhagen, J., Slot, P.
Pre-COOL cohortonderzoek. Technisch rapport weejarigencohort,
eerste meting 2010 - 2011.
- 876 Ledoux, G., Eck, E. van, & Roeleveld, J.
Achterblijvende onderwijsresultaten in het basisonderwijs van Almere.
- 875 Ledoux, G., Eck, E. van, & Roeleveld, J.
COOL^{speciaal} Technisch rapport meting schooljaar 2010/2011.
- 873 Glaudé, M., Eck van, E., Voncken E.
De praktisch-concrete leerroute van het Vakcollege.
- 872 Glaudé, M., Eck van, E.
Lesgeven aan leerlingen op mbo-niveau 1 en 2.
- 871 Derriks, M., Vrieze, G.
Big Picture Learning en de competenties van docenten.
- 870 Emmelot, Y., Daalen, M.M. van, Krüger, M.L.
Wetenschap en techniek en opbrengstgericht werken.
- 869 Verbeek, F., Pater, C.J., Blankespoor, C., Triesscheijn, B.
VM2-trajecten van Amarantis Onderwijsgroep.
- 868 Roeleveld, J., Mooij, T., Fettelaar, D., Ledoux, G.
Correctiefactoren bij opbrengstmaten in het primair onderwijs.
- 867 Derriks, M., Vergeer, M.M., Roede, E., Felix, C.
Preventie van pesten.

Deze rapporten zijn te bestellen via: secr@kohnstamm.uva.nl

Voor meer informatie, zie; <http://www.kohnstammstituut.uva.nl>

Kohnstamm Instituut UVA bv
Postbus 94208
1090 GE Amsterdam
T 020 5251226
www.kohnstammstituut.uva.nl